ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

POPULAȚIA FEMININĂ DIN ROMÂNIA

Laureana URSE

Centrul de Informare şi Documentare Economică
Bucureşti, 2007

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
Publicație lunară a Institutului Național de Cercetări Economice
Institutul de Cercetare a Calității Vieții
- colegiul editorial -

dr. Cătălin ZAMFIR
dr. Ioan MĂRGINEAN
dr. Ana BĂLAŞA
dr. Valeriu IOAN-FRANC
Mona SIMU
Iuliana PRECUPEȚU
dr. Gheorghe SOCOL
dr. Mariana STANCIU
Manuela STĂNCULESCU
dr. Bogdan VOICU
Floare CHIPEA
Florica VASILIU
Gheorghe ONUȚ
Jan DELHEY

Editat de CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
REDACTOR-ŞEF - VALERIU IOAN FRANC
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE - AIDA SARCHIZIAN

Redactor: PAULA NEACŞU
Concepție grafică, machetare şi tehnoredactare: VICTOR PREDA
CIDE/STUDII/PROBLEME: Stu49-50_07.doc

Redacția şi administrația: Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13, sectorul 5,
cod poştal 76 117, telefon: 0040-21-318 24 38, telefax: 0040-21-318 24 32
Adresa poştală: Bucureşti 5, căsuța poştală 5 - 72

Materialele cuprinse în acest buletin pot fi reproduse numai cu aprobarea
conducerii Institutului Național de Cercetări Economice.

Volumele seriei pot fi identificate şi comandate fie în colecție anuală, respectiv ISSN 1222 - 5401,
fie pe fiecare titlu în parte, respectiv pe ISBN alocat fiecărui volum.

Pentru volumul de față: ISBN - 973 - 7885 - 73 - 2
978 - 973 - 7885 - 73 - 9

CUPRINS

INTRODUCERE 5

Capitolul 1. **POPULAȚIA FEMININĂ: NUMĂR, STRUCTURĂ, PREGĂTIRE ŞCOLARĂ, OCUPARE ŞI ŞOMAJ** 7

1.1. Structura populației feminine 7
1.2. Pregătirea şcolară 10
1.3. Ocupare şi şomaj 13

Capitolul 2. **POPULAȚIA FEMININĂ DIN PERSPECTIVĂ ISTORICĂ** 21

2.1. Populația feminină în Europa Occidentală 21
2.2. Populația feminină în spațiul românesc 26

Capitolul 3. **POPULAȚIA FEMININĂ ÎN POSTCOMUNISM** 37

3.1. Populația feminină în România după 1989 37
3.2. Strategii de viață 42
3.3. Stiluri de viață 48
3.4. Sunt femeile mulțumite de viața lor? 53

Bibliografie 58

INTRODUCERE

Populația feminină din România reprezintă aproximativ jumătate din populația totală.

În prezent, la nivel european şi mondial există o generalizare a preocupărilor pentru problematica populației feminine, deşi contextele culturale, economice, sociale şi politice sunt diferite de la o zonă la alta, de la o țară la alta. Aceste preocupări au în vedere mai ales situația economică a femeii şi discriminarea populației feminine în raport cu populația masculină, implicit drepturile omului.

Religia are un rol important în poziționarea femeii în societate. Ceea ce este tulburător este faptul că marile religii ale lumii contemporane conțin – în modalități specifice – discriminarea femeii. În ciuda secularizării societăților moderne, valorile fundamentale religioase se regăsesc în normele vieții oamenilor concomitent cu valorile societății moderne.

Fără a întreprinde o documentare specială cu privire la rolul şi locul femeii în istorie în diferite spații geografice, amintesc totuşi unele exemple în acest sens.

La etrusci, femeile se bucurau de libertate personală şi erau considerate egale cu bărbații; Atena şi Sparta aveau atitudini diferite față de femei; la greci ele erau subordonate bărbaților, rolul lor fiind exclusiv în spațiul casnic. Concomitent, la spartani, în timp ce bărbații se ocupau cu dobândirea deprinderilor de a fi buni războinici (copiii de gen masculin părăseau familia la 12 ani pentru a se antrena în arta războiului, trăind până la vârsta majoratului în comunități exclusiv masculine şi unde practicau relații homosexuale), femeile aveau un rol important în viața cetății, inclusiv ceea ce numim în limbaj contemporan rol de conducere. Astăzi, tuaregii din nordul Africii, de religie islamică, păstrează față de femei o atitudine specifică perioadei preislamice: numai femeile au dreptul să învețe, să scrie, femeile sunt proprietare ale locuințelor şi ale celorlalte bunuri casnice şi în funcție de ele se ia în considerație moştenirea.

Pentru lumea creştină de astăzi, fundamentul cultural în ceea ce priveşte femeia este format din ideile cuprinse în Vechiul testament, capitolele 1, 2 şi 3. În Capitolul 1 - „Facerea lumii”, 27, se menționează: „Şi a făcut Dumnezeu pe om după chipul său: după chipul lui Dumnezeu a făcut bărbat şi femeie”. În Capitolul 2 - „Sfințirea zilei a şaptea”, 18, se menționează: „Şi a zis Domnul Dumnezeu: Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutorul potrivit pentru el”. „Iar coasta luată din Adam a făcut-o Domnul Dumnezeu femeie şi a dus-o la Adam” (22). Iar în Capitolul 3 - „Căderea strămoşilor în păcat. Pedeapsa. Făgăduința lui Moise”, se spune: „Şi a pus Adam femeii sale numele Eva, adică viață, pentru că ea era să fie mama tuturor celor vii”.

În continuarea ideilor din Vechiul testament, peste secole, F. Nietzsche, în *Aşa grăit-a Zaratustra,* spune, prin personajul său, despre căsătorie: „ Căsătorie: numesc astfel voința de a zămisli în doi ființa unică ce-ar fi să-i depăşească pe cei ce au ivit-o în lume. Respect unul față de altul, iată ce zic că e căsătoria, respectul celor pe care-i însufleteşte o unică voință” (*Aşa grăit-a Zaratrustra*, Editura Edinter, Bucureşti, 1991, pp. 76-78, „Despre copil şi căsătorie”).

Lumea contemporană, în diversele ei segmente, se originează în mesajul religiei specifice fiecăruia. În acelaşi timp, modernizarea (în ritmuri diferite) tulbură fundamentul religios, dar nu îl distruge. Iar femeia este pusă în situația de a asimila modernitatea, ceea ce uneori este dificil: este dificil procesul propriu-zis de asimilare, este dificil pentru că factori culturali, economici şi politici se opun, este dificil pentru că cealaltă jumătate – populația masculină – împiedică uneori şi într-o anumită măsură asimilarea modernității de către femei. Noul rol de femeie este supus şi presiunii timpului, căci trăim într-o lume în care totul se desfăşoară rapid; de aceea există eşecuri de rol.

Pentru populația feminină din România, situația poate fi rezumată în următoarele deziderate: **asimilarea modernității şi asumarea responsabilităților la nivelul modernității ca formă de manifestare a modernității, de internalizare a ideii de egalitate de gen; ceea ce nu înseamnă masculinizarea populației feminine, ci acceptarea unor particularități şi complementarități**.

Capitolul 1
POPULAȚIA FEMININĂ: NUMĂR, STRUCTURĂ, PREGĂTIRE ŞCOLARĂ, OCUPARE ŞI ŞOMAJ

La 1 iulie 2005, populația feminină a României era de 11.080.331, respectiv 51,2% din totalul populației. În ultimii aproape 50 de ani, populația feminină a reprezentat cca 51% din totalul populației.

Tabelul 1.1

Populația feminină a României

	Total populație	din care populație feminină	
		număr	%
1 iulie 1960	18.403.414	9.421.610	51,2
1 iulie 1970	20.252.541	10.307.514	50,9
1 iulie 1980	22.201.387	11.247.750	50,7
1 iulie 1990	23.206.720	11.757.573	50,7
1 iulie 2000	22.437.205	11.466.351	51,1
1 iulie 2005	21.623.849	11.080.331	51,2

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, p. 43.*

1.1. Structura populației feminine

Structura populației feminine pe grupe de vârstă ilustrează variații ale ponderii acesteia:

- până la aproximativ 40 de ani, ponderea populației feminine este mai mică decât ponderea populației masculine (sub 50%);
- în intervalul de vârstă 40-44 de ani se produce egalizarea ponderii populației feminine şi a populației masculine;
- după 44 de ani, ponderea populației feminine creşte: în intervalul de vârstă 45-74 de ani, ponderea populației feminine creşte de la cca 51% la cca 58%; începând cu 75 de ani, ponderea populației feminine este de 60-67% (tabelul 1.2).

Tabelul 1.2

Ponderea populației feminine pe grupe de vârstă, la 1 iulie 2005

- % -

Grupe de vârstă	Total populație	din care populație feminină
0-4 ani	100,0	48,6
5-9 ani	100,0	48,7
10-14 ani	100,0	48,8
15-19 ani	100,0	50,0
20-24 ani	100,0	48,9
25-29 ani	100,0	48,7

Grupe de vârstă	Total populație	din care populație feminină
30-34 ani	100,0	49,0
35-39 ani	100,0	49,5
40-44 ani	100,0	50,0
45-49 ani	100,0	50,8
50-54 ani	100,0	51,6
55-59 ani	100,0	52,6
60-64 ani	100,0	54,3
65-69 ani	100,0	56,4
70-74 ani	100,0	57,9
75-79 ani	100,0	60,0
80-84 ani	100,0	63,7
85 ani şi peste	100,0	66,7

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, p. 45.*

Ponderea populației feminine este diferită în mediul urban şi în mediul rural (tabelul 1.3).

Tabelul 1.3

Ponderea populației feminine pe medii şi grupe de vârstă, la 1 iulie 2005

- % -

	Total populație feminină	din care:	
		urban	rural
TOTAL	100,0	55,8	44,2
0-4 ani	100,0	49,3	50,7
5-9 ani	100,0	46,2	53,8
10-14 ani	100,0	49,9	50,1
15-19 ani	100,0	57,8	42,2
20-24 ani	100,0	61,5	38,5
25-29 ani	100,0	60,7	39,3
30-34 ani	100,0	58,1	41,9
35-39 ani	100,0	63,2	36,8
40-44 ani	100,0	66,2	33,8
45-49 ani	100,0	67,5	32,5
50-54 ani	100,0	63,1	36,9
55-59 ani	100,0	55,0	45,0
60-64 ani	100,0	48,8	51,2
65-69 ani	100,0	45,2	54,8
70-74 ani	100,0	42,7	57,3
75-79 ani	100,0	41,9	58,1
80-84 ani	100,0	42,2	57,8
85 ani şi peste	100,0	45,0	55,0

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, pp. 46-47.*

Ponderea populației feminine este mai mare în mediul rural până la vârsta de 10 ani şi după vârsta de 60 de ani; ponderea populației feminine este mai mare în mediul urban între 15 şi 55 de ani.

Explicația variației ponderii populației feminine între mediul urban şi mediul rural la diferite segmente de vârstă, ca şi la nivelul țării presupune o analiză complexă, care ar trebui întreprinsă mai ales de medici, demografi şi sociologi. De un studiu în acest sens nu dispunem; dar alte date statistice completează într-o anumită măsură analiza şi explicația: durata medie a vieții, pe sexe şi medii, rata de mortalitate pe grupe de vârstă şi sexe, precum şi cauzele deceselor pe sexe.

Din perspectiva duratei medii a vieții, datele statistice indică:

- pe total țară, o durată medie a vieții mai mare la populația feminină, diferența dintre populația feminină şi populația masculină, în defavoarea populației masculine, crescând în timp (4,44 în anii 1968-1970 şi 7,28 în anii 2003-2005) (tabelul 1.4);
- atât în mediul urban, cât şi în mediul rural se menține o durată medie a vieții mai mare la populația feminină comparativ cu populația masculină;
- durata medie a vieții este mai mică la populația feminină din mediul rural comparativ cu durata medie a vieții la populația feminină din mediul urban.

Tabelul 1.4

Durata medie a vieții, pe sexe şi medii

Anii	Total țară		Urban		Rural	
	M	F	M	F	M	F
1968-1970	65,07	69,51	65,79	70,67	64,40	68,80
1978-1980	66,68	71,75	67,02	72,59	66,21	71,03
1988-1990	66,56	72,65	67,06	73,46	65,70	71,80
1990-2000	67,03	74,20	67,84	74,86	65,93	73,49
2003-2005	68,19	75,47	69,04	76,01	67,12	74,83

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, p. 71.*

Rata de mortalitate (decedați la 1000 locuitori) este mai mare la populația masculină începând de la naştere, dar această diferență în defavoarea populației masculine creşte după 35 de ani şi se accentuează după 45 de ani (tabelul 1.5).

Tabelul 1.5

Rata de mortalitate, pe grupe de vârstă şi sexe

Grupe de vârstă	Anul 2000		Anul 2005	
	M	F	M	F
TOTAL	12,4	10,4	13,1	11,2
0-4 ani	5,0	4,1	4,1	3,2
5-9 ani	0,5	0,4	0,4	0,3
10-14 ani	0,7	0,5	0,4	0,3
15-19 ani	0,8	0,4	0,7	0,4
20-24 ani	1,0	0,4	0,9	0,3
25-29 ani	1,4	0,5	1,1	0,5

Grupe de vârstă	Anul 2000		Anul 2005	
	M	F	M	F
30-34 ani	1,9	0,8	1,7	0,6
35-39 ani	3,4	1,4	2,6	1,1
40-44 ani	5,7	2,3	5,0	2,0
45-49 ani	8,8	3,6	8,6	3,4
50-54 ani	12,4	5,0	12,5	5,0
55-59 ani	18,6	8,1	17,6	7,5
60-64 ani	26,6	12,2	25,6	11,4
65-69 ani	37,0	20,1	37,4	18,7
70-74 ani	54,5	35,1	54,2	33,0
75 ani şi peste	114,4	100,9	118,2	96,8

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, pp. 64-65.*

Durata medie a vieții şi rata de mortalitate explică diferențele de pondere dintre populația feminină şi populația masculină, pe total țară, dar şi pe medii, în defavoarea populației masculine după 45 de ani.

Durata medie a vieții mai mare la populația feminină poate fi explicată şi prin cauzele deceselor.

Cauzele deceselor, mai numeroase şi **cu o pondere mai mare la populația masculină**, sunt următoarele în anul 2005:

- infecții;
- tuberculoză;
- neoplasm;
- tulburări mentale şi de comportament;
- boli ale sistemului nervos;
- boala ischemică a inimii;
- boli ale aparatului respirator;
- boli ale aparatului digestiv;
- boli ale aparatului genito-urinar;
- malformații congenitale, deformații şi anomalii cromozomiale;
- leziuni traumatice şi alte consecințe cu cauze externe.

Cauzele deceselor cu o pondere mai mare la populația feminină sunt:

- endocrine, de nutriție şi metabolism;
- diabet;
- boli cerebro-vasculare;
- sarcină, naştere, lăuzie.

(Sursa: Anuarul statistic al României*, 2006, p. 67).*

1.2. Pregătirea şcolară

În anul de învățământ 2005-2006, **populația şcolară feminină** reprezenta 50,1% din totalul populației şcolare din România; această pondere variază pe niveluri de învățământ şi profilul acestora (tabelul 1.6).

Tabelul 1.6

Populația şcolară feminină pe niveluri de educație, în anul de învățământ 2005-2006

- % -

	Total	Din care populație şcolară feminină
TOTAL populație şcolară	100,0	50,1
- Învățământ preşcolar	100,0	49,0
- Învățământ primar şi gimnazial	100,0	48,4
● din care învățământ gimnazial	100,0	54,0
- Învățământ liceal	100,0	54,0
- Învățământ profesional şi de ucenici	100,0	38,5
- Învățământ postliceal şi de maiştri	100,0	65,4
● din care învățământ de maiştri	100,0	5,3
- Învățământ superior	100,0	55,4

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, p. 329.*

- La învățământul preşcolar şi primar, populația şcolară feminină reprezintă ceva mai puțin de jumătate din totalul populației şcolare la aceste niveluri.
- Începând cu învățământul gimnazial şi continuând cu învățământul liceal, postliceal şi superior, populația şcolară feminină depăşeşte populația şcolară masculină.
- Numai la învățământul de maiştri populația şcolară feminină este de numai 5% din totalul populației şcolare a acestui nivel, datorită specificului profesional corespunzător acestei pregătiri şcolare şi care este asociat populației masculine.

În instituțiile private de învățământ, în anul şcolar 2005-2006, populația şcolară totală a crescut față de anii anteriori (250.907 față de 155.301 în anul şcolar 2004-2005 şi față de 139.822 în anul şcolar 2003-2004), în timp ce populația şcolară feminină şi-a menținut ponderea în intervalul 56-58%, respectiv 58% în anul şcolar 2005-2006 față de 56,4% în 2004-2005 şi 58,3% în 2003-2004. Pe niveluri de învățământ, ponderea populației şcolare feminine este mai mare în învățământul profesional, postliceal-maiştri şi superior (tabelul 1.7).

Tabelul 1.7

Populația şcolară din instituțiile de învățământ private, în anul 2005-2006

	Total - număr	din care: populație feminină - % -
TOTAL	250.967	58,0
- Învățământ preşcolar	9.334	50,5
- Învățământ primar şi gimnazial	3.154	48,8
- Învățământ liceal	10.124	45,4
- Învățământ profesional şi de ucenici	3.199	62,7
- Învățământ postliceal şi de maiştri	22.310	76,9
- Învățământ superior	202.786	57,0

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, p. 352.*

De fapt, prin aceste niveluri se asigură calificarea profesională; ponderea mai mare a populației şcolare feminine la nivelurile amintite demonstrează interesul pentru o calificare profesională. Putem să afirmăm chiar că ideea de calificare prin pregătire şcolară corespunzătoare este prezentă într-o măsură mai mare la populația feminină: este prezentă în familiile cu copii de gen feminin, este prezentă în opțiunile şi mentalitățile populației feminine.

Gradul de cuprindere în învățământ a populației de vârstă şcolară, feminină şi masculină, înregistrează valori în intervalul de timp 1991-2006 care ilustrează specificul populației feminine (tabelul 1.8).

Tabelul 1.8

Gradul de cuprindere în învățământ a populației de vârstă şcolară, pe sexe

- % -

Ani de învățământ	3-6 ani		7-10 ani		11-14 ani		15-18 ani		19-23 ani	
	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F
1991-1992	50,9	52,9	92,9	91,8	88,7	89,0	75,8	76,5	13,4	11,6
1992-1993	52,2	54,4	96,6	90,9	84,5	87,7	65,6	68,6	16,0	14,3
1993-1994	49,4	51,1	97,6	96,2	87,0	86,0	61,8	65,6	17,4	15,7
1994-1995	54,3	56,2	100,0	98,7	85,2	84,1	67,2	70,8	14,6	13,4
1995-1996	62,8	64,4	96,9	96,8	92,9	92,8	58,4	61,0	22,7	22,6
1996-1997	64,8	66,2	96,9	96,4	94,5	94,2	59,9	62,3	23,8	24,3
1997-1998	66,3	67,8	94,6	94,2	99,3	96,6	62,0	61,2	23,5	25,1
1998-1999	67,6	69,6	95,9	95,6	98,2	98,0	61,4	64,6	25,2	28,3
1999-2000	68,3	70,7	95,7	95,2	96,9	97,0	64,0	67,8	27,2	30,7
2000-2001	65,1	67,1	94,5	93,9	95,6	95,4	75,2	76,8	30,4	35,5
2001-2002	71,1	73,5	97,4	97,0	93,3	93,3	71,6	76,3	33,3	39,6
2002-2003	75,5	77,6	96,8	96,2	94,0	94,3	71,4	76,1	37,1	44,5
2003-2004	80,1	82,0	98,5	98,0	94,2	94,2	70,8	75,3	39,4	47,4
2004-2005	80,8	82,5	98,3	97,7	93,6	93,6	72,8	77,1	41,6	50,0
2005-2006	79,6	81,2	98,1	97,8	96,2	96,2	71,5	75,6	46,5	56,1

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 1997, 2001, 2005.*

- La **grupa de vârstă 3-6 ani** (corespunzător învățământului preşcolar), gradul de cuprindere în învățământ a populației feminine de vârstă şcolară **este mai mare şi în creştere,** începând cu anul şcolar 1991-1992 până în anul şcolar 2005-2006, comparativ cu populația masculină de vârstă şcolară.
- La **grupa de vârstă 15-18 ani** (perioada postgimnazială), gradul de cuprindere în învățământ a populației feminine de vârstă şcolară **este mai mare**, în acelaşi interval de timp, comparativ cu populația masculină de vârstă şcolară.
- Începând cu anul de învățământ 1998-1999, gradul de cuprindere în învățământ a populației feminine **din grupa de vârstă 19-23 de ani este mai mare şi în creştere** comparativ cu gradul de cuprindere în învățământ a populației masculine din aceeaşi grupă de vârstă.

- Gradul de cuprindere în învățământ a populației feminine şi masculine înregistrează valori asemănătoare la grupele de vârstă 7-10 ani şi 11-14 ani (corespunzător învățământului primar şi gimnazial).

Datele de mai sus privind gradul de cuprindere în învățământ a populației şcolare pe sexe întăreşte afirmația potrivit căreia există un interes mai mare pentru continuarea educației şcolare postgimnaziale şi pentru calificare la populația feminină.

1.3. Ocupare şi şomaj

Din totalul populației active a României în anul 2005, populația feminină activă reprezintă 44,9%. Din totalul populației ocupate a României, 45,2% este populație feminină ocupată, rata de ocupare a populației feminine fiind de 51,5%, față de rata de ocupare pe total populație, care este 57,7% (tabelul 1.9).

Tabelul 1.9

Participarea populației feminine la forța de muncă, în anul 2005

	mii persoane	%
TOTAL populație activă	9851	
- din care populație activă feminină	4420	44,9
TOTAL populație ocupată	9147	
- din care populație ocupată feminină	4136	45,2
TOTAL şomeri BIM	704	
- din care şomeri populație feminină	284	40,3
RATA DE ACTIVITATE TOTAL populație	-	62,4
- populație feminină	-	55,3
RATA DE OCUPARE TOTAL populație	-	57,7
- populație feminină	-	51,5

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, p. 113.*

Pe grupe de ocupații, în anul 2005, ponderea populației feminine înregistrează variații mari: de la 29% în corpul legislativ, în executiv, înalți conducători ai administrației publice, conducători şi funcționari din unitățile economice, sociale şi politice, până la 71,9% ca funcționari administrativi (tabelul 1.10).

Tabelul 1.10

Populația feminină ocupată pe grupe de ocupații, în anul 2005

	TOTAL	Din care: populație feminină
TOTAL	100,0	45,2
Membrii ai corpului legislativ, ai executivului, înalți conducători ai administrației publice, conducători şi funcționari din unitățile economice, sociale şi politice	100,0	29,1

	TOTAL	Din care: populație feminină
Specialişti cu ocupații intelectuale şi ştiințifice	100,0	51,8
Tehnicieni, maiştri şi asimilați	100,0	62,2
Funcționari administrativi	100,0	71,9
Lucrători operativi în servicii, comerț şi asimilați	100,0	66,7
Agricultori şi lucrători calificați în agricultură, silvicultură şi pescuit	100,0	48,4
Meşteşugari şi lucrători calificați în meserii de tip artizanal, de reglare şi întreținere a maşinilor şi instalațiilor	100,0	26,7
Alte categorii de ocupații	100,0	33,6
din care: muncitori necalificați	100,0	42,4

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, p. 118.*

Comparativ cu anul 2003, ponderea populației feminine pe grupe de ocupații a înregistrat în anul 2005 unele modificări, chiar dacă nu spectaculoase: a scăzut cu 1-2% ponderea populație feminine din grupele „membrii corpului legislativ, ai executivului, înalți conducători ai administrației publice, conducători şi funcționari din unitățile economice, sociale şi politice", tehnicieni, maiştri şi asimilați, agricultori şi lucrători calificați în agricultură, silvicultură şi pescuit şi a crescut ponderea populației feminine din grupa „funcționari administrativi" şi mai ales din grupa „specialişti cu ocupații intelectuale şi ştiințifice", cu o creştere a ponderii de aproape 3%.

Structura populației feminine ocupate după statutul profesional arată că cea mai mare parte a acesteia este salariată (65,2%), în timp ce lucrătorii familiali remunerați reprezintă 21,2%, lucrătorii pe cont propriu – 12,6% şi patronii – 1%.

Din totalul populației ocupate, populația feminină ocupată reprezintă 45,2% pe total țară; după statutul profesional, ponderea populației feminine ocupate înregistrează variații mari: 24% dintre patroni sunt femei şi 69,3% dintre lucrătorii familiali neremunerați sunt femei (tabelul 1.11); această diferență de pondere ilustrează condiția populației feminine din România.

Tabelul 1.11

Populația feminină ocupată după statutul profesional, în anul 2005

	TOTAL - mii persoane -	din care: populație feminină - % -
TOTAL populație ocupată	9147	45,2
din care: Salariat	5921	45,5
Patron	154	24,0
Lucrător pe cont propriu	1795	29,0
Lucrător familial neremunerat	1267	69,3

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, p. 122.*

Ca pondere, populația feminină salariată înregistrează variații mari între activitățile economiei naționale (tabelul 1.12). Cea mai mare pondere a populației feminine salariate se înregistrează în domeniul sănătății şi asistenței sociale (79%), urmat de domeniul intermedierilor financiare (68,8%), de învățământ (68,5%) şi de domeniul hotelier şi restaurante (65,6%).

Tabelul 1.12

Populația feminină salariată, pe activități ale economiei naționale, la 31 decembrie 2005

- % -

	TOTAL populație salariată	din care: populație feminină salariată
TOTAL	100,0	47,0
- agricultură, vânătoare, silvicultură	100,0	25,0
- industrie	100,0	45,0
- construcții	100,0	13,5
- comerț	100,0	52,3
- hoteluri, restaurante	100,0	65,6
- transporturi, depozitare, comunicații	100,0	28,5
- intermedieri financiare	100,0	68,8
- tranzacții imobiliare şi alte servicii	100,0	35,8
- administrație publică şi apărare	100,0	58,1
- învățământ	100,0	68,5
- sănătate şi asistență socială	100,0	79,1
- celelalte activități	100,0	46,7

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, p. 124.*

Se înregistrează variații semnificative ale populației feminine salariate şi în cadrul fiecărei activități.

În învățământ, personalul didactic feminin variază în funcție de nivelul de educație (tabelul 1.13).

Tabelul 1.13

Personalul didactic feminin pe niveluri de educație, în anul de învățământ 2005-2006

	TOTAL	din care: personal feminin - % -
TOTAL personal didactic	281034	72,2
- în învățământul preşcolar	35755	99,8
- în învățământul primar şi gimnazial	144489	75,3
- în învățământul liceal	61914	65,6
- în învățământul profesional şi de ucenici	6234	55,6
- în învățământul postliceal şi de maiştri	1099	72,1
- în învățământul superior	31543	42,8

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, p. 330.*

În sănătate, personalul medico-sanitar feminin se grupează după cum urmează: personalul sanitar mediu şi farmaciştii sunt predominant feminine; ca medici şi stomatologi, personalul feminin reprezintă 64-69% (tabelul 1.14).

Tabelul 1.14

Personalul medico-sanitar feminin în anul 2005

	TOTAL	din care: personal feminin - % -
TOTAL medici	47.388	68,7
TOTAL stomatologi	10.249	64,6
TOTAL farmacişti	9.283	91,6
TOTAL personal sanitar mediu	123.455	91,5

Sursa: Anuarul statistic al României*, 2006, p. 310.*

În activitatea de cercetare-dezvoltare, ponderea personalului feminin este de 47%, pondere care variază în funcție de ocupație şi nivelul de pregătire (tabelul 1.15).

Tabelul 1.15

Salariați din activitatea de cercetare-dezvoltare, în anul 2005

	TOTAL - nr. -	din care: personal feminin - % -
TOTAL	41.035	47,0
Salariați după ocupație		
Cercetători	29.608	45,3
Tehnicieni şi asimilați	5.569	57,5
Alte categorii de salariați	5.858	45,5
Salariați după nivelul de pregătire		
Studii superioare	31.622	45,4
din care doctori	8.746	40,7
Studii postliceale	2.642	55,4
Studii liceale	5.432	52,7
Alte situații	1.339	44,2

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, p. 463.*

După anul 1989, numărul şi ponderea populației feminine salariate a înregistrat mutații semnificative, determinate de schimbările în tipul de proprietate şi în structura activităților economiei naționale, prin apariția unor noi activități şi prin diminuarea sau dispariția altor activități.

Analizând numărul de salariați din unele ramuri ale economiei naționale existente atât în anul 1990, cât şi în anul 2003 (**industrie, agricultură, învățământ şi sănătate**), se observă o parte dintre mutațiile care au intervenit:

- **marile mutații s-au produs din punct de vedere numeric** (tabelul 1.16), respectiv s-a produs o scădere foarte mare a numărului de salariați (total şi femei) în industrie şi agricultură;

Tabelul 1.16

Salariaţi pe unele ramuri ale economiei naţionale

	La 31 decembrie 1990			La 31 decembrie 2003		
	Total – mii -	din care femei		Total – mii -	din care femei	
		mii	%		mii	%
Industrie	3818,5	1618,3	42,4	1854	841	45,4
Construcţii	604,5	88,8	14,7	333	42	12,6
Agricultură-silvicultură (vânătoare)	596,2	144,2	24,3	139	33	23,7
Învăţământ (cultură, artă)	443,2	290,9	65,6	397	273	68,8
Ocrotirea sănătăţii (sănătate şi asistenţă socială)	303,9	228,9	75,3	316	242	76,6

Sursa: Anuarul statistic al României*, 1990, p. 108.* Anuarul statistic al României*, 2004, p.100.*

- în învăţământ, numărul de salariaţi nu a înregistrat mutaţii semnificative, având în vedere că datele din anul 1990 includ şi salariaţi din cultură şi artă (conform evidenţei specifice din acea perioadă);
- uşoara creştere numerică a salariaţilor din sănătate se poate datora şi faptului că în anul 2003 evidenţele statistice includ şi asistenţa socială.

Ca pondere a populaţiei feminine salariate, în ramurile economiei naţionale luate în consideraţie, nu s-au produs mari mutaţii în anul 2003 comparativ cu anul 1990, creşterile/scăderile de ponderi fiind relativ mici.

Alte mutaţii produse în numărul şi ponderea populaţiei feminine salariate rezultă din apariţia unor noi domenii de activităţi, precum intermedierile financiare, tranzacţiile imobiliare şi alte servicii, comunicaţiile şi domeniul IT, în unele din acestea ponderea populaţiei feminine fiind mare (de exemplu, 68,8% în domeniul intermedierilor financiare).

După anul 1990 au avut loc schimbări şi la nivelul unor categorii socio-ocupaţionale; cele mai profunde schimbări s-au înregistrat la categoria socio-ocupaţională muncitori (tabelul 1.17).

Tabelul 1.17

Salariaţi muncitori pe unele ramuri ale economiei naţionale

	La 31 decembrie 1990			La 31 decembrie 2003		
	Total – mii -	din care femei		Total – mii -	din care femei	
		mii	%		mii	%
TOTAL	6167,7	2392	38,8	2743	1096	40,0
Industrie	3351,6	1494,4	44,6	1489	679	45,6
Construcţii	509,9	60,2	11,8	263	18	6,8
Agricultură silvicultură (vânătoare)	478,8	108,6	22,7	97	21	21,6
Învăţământ, (cultură, artă)	59,3	33,9	57,2	33	17	51,5
Ocrotirea sănătăţii (sănă-tate şi asistenţă socială)	42,6	18,5	43,4	55	34	61,8

Sursa: Anuarul statistic al României*, 1990, p. 108.* Anuarul statistic al României*, 2004, p. 100.*

Principala schimbare o reprezintă scăderea drastică a numărului de salariați muncitori (total şi femei) pe total țară şi în industrie şi agricultură mai ales, dar şi în construcții şi învățământ.

În schimb, ponderea salariaților muncitori femei nu a înregistrat mutații semnificative pe total țară, în industrie şi agricultură.

Reducerile masive ale numărului de salariați (inclusiv femei) din unele ramuri/activități ale economiei naționale au presupus reorientări profesionale şi ocupaționale (uneori dezavantajoase) şi şomaj.

La sfârşitul anului 2005, ponderea şomerilor femei din totalul şomerilor era de 41,9%; de remarcat, la aceeaşi dată, ponderea şomerilor femei neindemnizați era de 40,3% (tabelul 1.18).

Tabelul 1.18

Şomeri înregistrați şi rata şomajului la sfârşitul anului 2005

	TOTAL – nr. -	din care: femei - % -
TOTAL	522.967	41,9
- Beneficiari de ajutor de şomaj şi ajutor de integrare profesională	215.147	44,3
- Beneficiari de plăți compensatorii	163	34,4
- Şomeri neindemnizați	307.656	40,3
- Rata şomajului - % -	5,9	5,2

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, pp. 132-133.*

În cadrul fiecărei categorii de şomeri femei (beneficiari de ajutor de şomaj şi de integrare profesională, beneficiari de plăți compensatorii şi şomeri neindemnizați), ponderea cea mai mare o au persoanele cu nivel şcolar primar, gimnazial şi profesional (tabelul 1.19).

Tabelul 1.19

Populația feminină şomeră la sfârşitul anului 2005

Beneficiari de ajutor de şomaj şi ajutor de integrare profesională	100,0
- învățământ primar, gimnazial şi profesional	57,2
- învățământ liceal şi postliceal	34,5
- învățământ superior	8,3
Beneficiari de plăți compensatorii	100,0
- învățământ primar, gimnazial şi profesional	48,2
- învățământ liceal şi postliceal	37,5
- învățământ superior	16,1
Şomeri neindemnizați	100,0
- învățământ primar, gimnazial şi profesional	86,1
- învățământ liceal şi postliceal	11,1
- învățământ superior	2,8

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 2006, pp. 132-133.*

La sfârşitul anului 1991, ponderea şomerilor femei în totalul şomerilor era de 61,8%, pondere care a scăzut treptat; situația de datorează faptului că la începutul anilor ’90 şi-au pierdut locul de muncă mai multe femei din considerente de mentalități: capul de familie, bărbatul, trebuie să rămână la serviciu şi să aducă salariul acasă, iar femeile se pot dedica gospodăriei şi familiei. Ulterior, când criza şi/sau eficientizarea diferitelor domenii de activitate s-a extins, au fost trecuți în şomaj şi bărbații.

Influența mentalităților se regăseşte şi în strategiile adoptate în situația pierderii locului de muncă: opțiunea femeilor care şi-au pierdut locul de muncă de a rămâne acasă să aibă grijă de familie sau să lucreze în propria gospodărie nu se regăseşte în strategia bărbaților, în situația pierderii locului de muncă.

Tabelul 1.20

Strategia în situația pierderii locului de muncă

La bărbați	%	La femei	%
- a căutat un alt loc de muncă	33	- a căutat un alt loc de muncă	26
- agricultură/creştere animale, pescuit	9	- a rămas acasă să aibă grijă de familie	11
- a găsit un loc de muncă asemănător	8	- a găsit un loc de muncă asemănător	8
- lucrează fără contract unde găseşte	8	- a rămas să lucreze în gospodăria proprie	7
- a intrat în şomaj	7	- agricultură/creştere animale, pescuit	6
- nu lucrează nimic/nu a făcut nimic	5	- a intrat în şomaj	6
		- lucrează fără contract unde găseşte	5
		- nu lucrează nimic/nu a făcut nimic	5

Sursa: Barometru de gen*, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.*

Strategia specifică femeilor în situația pierderii locului de muncă (refugiul în familie) este explicația ponderii mari a femeilor care sunt „**lucrători familiali neremunerați**”.

La rândul ei, strategia specifică femeilor în situația pierderii locului de muncă se originează în mentalitățile cu privire la rolul femeii în familie în general şi în mentalitățile privind rolul femeii în creşterea copiilor (tabelul 1.21 şi tabelul 1.22).

Tabelul 1.21

Cine face următoarele activități în gospodăria dvs.?

	doar femeile - % -
- pregăteşte mâncarea	86
- face curat în casă	81
- spală haine	88
- spală vase	81
- calcă rufe	88

	doar femeile - % -
- are grijă zilnic de copii	69
- supraveghează lecțiile şi timpul liber al copiilor	64
- merge cu copiii la doctor	68
- merge cu copiii la şcoală	66

Sursa: Barometru de gen*, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.*

Rolul predominant al femeii în gospodărie se regăseşte nu numai în activitățile efective, ci şi în afirmarea de principiu a rolului ei în creşterea copiilor.

Tabelul 1.22

Cine ar trebui să se ocupe într-o familie de creşterea copiilor?

	Ambii părinți	Mai ales mama
TOTAL	71	28
18 - 29 ani	77	23
30 - 59 ani	76	24
60 ani şi peste	63	37
educație primară	58	42
educație medie	79	21
educație superioară	87	13
oraş mare	82	18
oraş mic	77	23
comună/sat	63	37

Sursa: Barometru de gen*, august 2000, Fundația pentru o societate deschisă.*

În cadrul celor mai multe analize care se fac, se apreciază că există un grad ridicat de independență economică a femeii, deşi veniturile femeii sunt mai scăzute comparativ cu cele ale bărbaților. Concomitent, se recunoaşte că situația economică a femeii s-a degradat mai accentuat decât situația economică a bărbatului după 1989. Pentru populația feminină, ocuparea ca „**lucrător familial neremunerat"** (care reprezintă opțiuni şi în situația pierderii locului de muncă, şi în situația ofertei insuficiente de locuri de muncă în localitatea sau zona de domiciliu) diminuează drastic independența economică a femeilor aflate în această situație. Din păcate, în societatea românească numai jumătate din populație apreciază că muncile casnice ar trebui plătite/răsplătite ca orice altă muncă (tabelul 1.23).

Tabelul 1.23

În general, sunteți de părere că muncile casnice trebuie plătite/ răsplătite ca orice altă muncă?

	Da	Nu	Nu m-am gândit
TOTAL EŞANTION	51	29	14
oraş mare	48	38	11
oraş mic	58	24	14
comună/sat	51	26	15

Sursa: Barometru de gen*, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.*

Capitolul 2
POPULAȚIA FEMININĂ DIN PERSPECTIVĂ ISTORICĂ

Asistăm astăzi, la nivel european şi mondial, la o generalizare a preocupărilor pentru problematica populației feminine, deşi contextele geografice, istorice, economice şi mai ales culturale sunt diferite de la o zonă la alta, de la o țară la alta. Trecutul istoric se regăseşte cu certitudine, în grade diferite, în mentalul colectiv de astăzi. Iar succesul demersurilor de astăzi pentru îmbunătățirea calității vieții populației feminine, pentru emanciparea acesteia ar trebui să aibă în vedere şi dimensiunea istorică.

Starea şi problematica populației feminine din Europa au parcurs secole de transformări, cu particularități în Europa Occidentală, Europa Centrală şi Europa de Est, dar şi cu particularități la nivel de țară sau chiar în interiorul unei țări.

Analizând din perspectivă istorică practicile conjugale, relațiile de cuplu, practicile sexuale, relațiile dintre sexe, relațiile dintre generații, accepțiile onorabilității, dar şi viața economică, se pot identifica principalele probleme ale populației feminine: naşterea, educația, familia, căsătoria, statutul economic.

2.1. Populația feminină în Europa Occidentală

Principala caracteristică a populației feminine adulte din evul mediu în Europa Occidentală a fost deteriorarea rolului economic şi creşterea dependenței economice; față de femei se generalizează atitudinea neîncrezătoare şi negativă în general, femeile devenind total subordonate, docile şi cucernice.

În aceeaşi perioadă istorică au mai avut loc practici diferențiale de infanticid, prin care se selecționau pentru ucidere bebeluşii de sex feminin, considerați nedoriți. Iar pruncuciderea a continuat să fie practicată, ca practică de limitare demografică, chiar dacă în epocile creştine a fost în general interzisă; în perioada Renaşterii, pruncuciderea era cea mai gravă acuzație care putea fi adusă unei femei, după vrăjitorie.

Interzicerea pruncuciderii (care totuşi a mai fost practicată) a fost însoțită de extinderea abandonului copiilor în familiile sărace; unii dintre copiii abandonați au fost crescuți în orfelinate (orfelinatele au fost înființate încă în secolul VIII în oraşele italiene). La polul social opus, femeile din clasele bogate nu îşi alăptau copiii mici şi nu îi creşteau în primii ani de viață, fiind încredințați femeilor mai sărace, aceştia fiind lipsiți de afecțiunea maternă în primii ani de viață.

Deşi în epoca premodernă căsătoria era de cele mai multe ori definitivă, în evul mediu târziu şi în Renaştere începe să fie recunoscută separarea sau anularea căsătoriei pentru anumite motive, printre care adulterul femeii. În spațiul protestant, Luther şi John Milton au cerut mărirea ariei de motive pentru divorț. Totuşi, atât în spațiul catolic, cât şi în spațiul protestant, modalitatea frecventă de a pune capăt căsătoriei era abandonul familiei de către bărbat. Numai în clasele

superioare femeile îşi puteau părăsi soții adulteri, ceea ce se întâmpla totuşi foarte rar, atât datorită mentalităților privitoare la căsătorie şi familie, cât şi din considerente economice.

Violența în familie, respectiv bătaia femeilor, a fost extinsă în evul mediu şi Renaştere, dar cu unele diferențe între diferite zone ale Europei Occidentale: în timp ce în Geneva calvinistă bărbații care îşi băteau soțiile puteau fi denunțați la consistorii, în Anglia protestantă s-a practicat bătutul soțiilor pe scară largă.

În ceea ce priveşte sănătatea, în perioada Renaşterii a început extinderea competenței medicale masculine la corpul femeii, deşi îngrijirea sănătății în general şi a femeii în special rămâne precară. În aceeaşi perioadă au fost promulgate legi care restrângeau practicile medicale doar la cei care aveau o pregătire adecvată, dar de la această pregătire erau excluse femeile.

Munca femeii se desfăşura în primul rând în gospodărie (domeniu exclusiv al femeii), dar participau şi la toate muncile agricole. Atunci când au apărut manufacturile, femeile au muncit şi în manufacturile de familie, deşi, pe măsură ce manufacturile s-au dezvoltat, au fost şi situații în care s-a interzis munca femeilor în anumite domenii manufacturiere pentru a preveni şomajul masculin; o astfel de situație a fost în anul 1641 la Bristol (Anglia) când a fost interzisă primirea femeilor în sectorul textil. Pentru femeile din clasele superioare, principala activitate o reprezenta munca în gospodărie şi coordonarea servitorilor.

Educația trebuia să aibă ca scop menținerea unui anumit tip de femei. O lucrare importantă din anul 1529 - *De institutione foemine christianae* de Juan Louis Vives - aprecia că scopurile principale ale educării femeilor sunt cinstea şi castitatea; instruirea femeilor nu trebuie să fie excesivă, iar învățarea ştiinței, filosofiei şi retoricii sunt inoportune pentru femei. Calvinistul francez Agrippa d`Aubigne afirma că instruirea produce femei de casă neglijente şi neînțelegeri conjugale; fetele trebuie să învețe doar să scrie şi să citească. Protestantismul a dat un impuls puternic educației elementare a fetelor, dar scopurile majore ale educației erau aceleaşi. Contrareforma, la rândul ei, a stimulat educația pentru tinere, pentru **„a le proteja de relele umanismului, de laxism şi de protestantism**". În Germania se afirma explicit că fetele trebuie educate pentru îndeplinirea îndatoririlor religioase. Începând cu secolul XV, în Italia, şi apoi în secolul XVI, în aproape toată Europa Occidentală, a apărut fenomenul femeii erudite, evident, provenind din clasele superioare; în secolul XVII, educația umanistă a femeilor din clasele înalte începe să decadă, iar noul ideal feminin este neintelectual.

Din istoria evului mediu, mai ales, nu putea lipsi ca tip social călugărița; la început călugărițele proveneau din păturile sărace ale populației, dar, cu timpul, au început să se înmulțească călugărițele provenind din clasele superioare, ceea ce a dus la creşterea nivelului de cultivare. În anul 1552, la Florența, 15-16% din numărul femeilor trăiau în mănăstiri, cea mai mare parte fiind patriciene. Motivele ajungerii la mănăstire erau de mai multe categorii: uitate în mănăstiri unde fuseseră date pentru a fi crescute imediat după naştere, abandonate de mame, rațiuni economice etc.

În spațiul protestant însă, Luther a respins închiderea femeilor în mănăstiri, doar pentru că - aprecia el - foarte puține femei au primit de la Dumnezeu înclinația autentică pentru feciorie.

La polul opus exista prostituția, tolerată în evul mediu, acceptată şi instituționalizată în Renaştere (la sfârşitul secolului XIV s-a deschis la Toulon un bordel municipal). Existau însă atitudini diferențiate față de prostituție în diferite zone ale Europei Occidentale: în timp ce prostituția a înflorit în oraşele italiene, indulgența oficială față de prostituate s-a diminuat drastic în zone protestante.

În secolul XVIIII **(„secolul luminilor**"), femeia, deşi este omniprezentă, rămâne subordonată, fără personalitate civilă şi politică, exclusă din centrele de putere; nu exista juridic decât prin intermediul bărbaților. Şi totuşi în epocă este afirmată şi ideea egalității între sexe: **„spiritul nu are sex"**, rațiunea - care defineşte apartenența la specia umană - caracterizează şi pe femei, şi pe bărbați, unanimitatea comună este primordială în raport cu diferențele de gen (Poullain de la Barre - *De l`égalité des deux sexes. Discours physique et moral ou l`on voit, l`importance de se défaire des préjugés*, 1673).

Ținta privilegiată a iluminiştilor este căsătoria tradițională, mai precis pervertirea căsătoriei de considerente sociale şi economice. Se dezvoltă şi reacția împotriva concepției religioase asupra indisolubilității căsătoriei sub forma ideii căsătoriei ca un contract liber consimțit de cele două părți egale, care poate fi anulat. Divorțul era acceptat în unele țări protestante, dar nu era admis în țările catolice. Ideea contractuală a căsătoriei îşi găseşte consacrarea în timpul Revoluției franceze, iar în Constituția Franței din 1791 se afirmă că **„legea nu consideră căsătoria decât cu contract civil"**; Franța catolică a autorizat divorțul prin legea din 20 septembrie 1792. În aceeaşi perioadă, în spațiul german, I. Kant afirmă în *Drept al căsătoriei* (1797): **„Căsătoria este alianța încheiată în mod liber de două ființe de sex diferit întru posedarea reciprocă a caracteristicilor".**

În ceea ce priveşte educația în perioada iluministă, s-au imaginat instituții şcolare pentru fete, dar conținutul şi finalitatea educației băieților şi fetelor erau diferite.

Situația reală a educației şcolare a populației feminine în Europa Occidentală poate fi ilustrată prin câteva cifre: în Franța, la sfârşitul secolului XVII, 14% dintre femeile franceze ştiau să se semneze, iar la sfârşitul secolului XVIII- 27%; tot la sfârşitul secolului XVIII ştiau că se semneze 35% dintre femeile engleze, 64% dintre femeile din Amsterdam, 30% dintre femeile din Torino. În secolul XVIII, în Europa Occidentală, alfabetizarea feminină a progresat mai repede decât alfabetizarea masculină. Dar colegiile unde au fost educați adolescenții secolului XVIII nu primeau fete, de aceea tinerele din familiile cele mai avute au fost educate prin învățământ la domiciliu; tinerele ale căror familii nu-şi puteau permite învățământul la domiciliu (fără a fi sărace) merg la pensionare private şi laice, iar uneori fac apel la mănăstiri, iar fetele din mediile populare puteau primi o instruire elementară în micile şcoli religioase ieftine sau gratuite unde învățau să scrie, să citească, să socotească, religie, morală şi lucru manual.

În ceea ce priveşte egalitatea dintre sexe, în timpul Revoluției franceze, femeile au avut susținătoare chiar din rândul femeilor care au militat ca Declarația drepturilor omului şi cetățeanului să se extindă asupra ambelor sexe. Ideile revoluției franceze sunt combătute de regimurile conservatoare din Germania şi Anglia, deşi şi aici se produc unele schimbări în beneficiul femeii, cum ar fi Codul prusac din 1791 care admite divorțul. Diferențierile dintre sexe se combină în mod complex cu diferențele dintre zonele rurale şi zonele urbane, dintre clasele sociale, cu diferențele naționale şi zonale; s-a conturat deja în secolul XVIII, în Europa Occidentală, o zonă tradițională care cuprindea jumătatea sudică a Franței, jumătatea estică a Germaniei şi zonele periferice ale Europei meridionale, precum şi o zonă modernă care cuprindea Franța nordică, Germania vestică, nord-vestul Europei, Țările de Jos, Anglia şi Scoția.

Pentru secolul XIX este interesantă identificarea de către unii cercetători a următoarelor tipuri sociale reprezentative pentru femei: credincioasa, menajera şi învățătoarea (Michela de Giorgio).

Conform autoarei menționate, menajera reprezintă grupul de femei cel mai puternic legat de secolul XIX; menajerele au însoțit afirmarea burgheziei europene şi au dispărut când epoca de aur a burgheziei s-a încheiat. Pe la 1800, servitorimea era un grup neomogen, cu mai multe straturi, de la majordom şi guvernante în casele nobililor până la slujnica şi argatul de țară.

Încă din perioada anterioară existau reglementări ale situației acestora: codul napoleonian, Law of Master and servant, regulamentul german privind servitorimea; în esență, acestea prevedeau că servitorii erau legați de familia stăpânilor, trebuind să se supună poruncilor acestora, în timp ce stăpânii aveau obligația de a avea grijă de starea materială şi morală a servitorilor. În a doua jumătate a secolului XIX se produce modernizarea raportului servitori-patron, mai întâi în Anglia şi apoi în Franța, în timp ce reglementările germane în domeniu rămân valabile până în anul 1918. În Germania existau birouri de intermediere pentru servitori; începând cu anul 1848, era obligatoriu pe teritoriul prusac un fel de carte de muncă pentru servitori: un carnet eliberat de poliție, cu nume, loc de naştere, vârstă, date despre patronii unde au lucrat, îndatoririle servitorilor, durata angajării, motivele încetării contractului; la expirarea angajării, „cartea” era depusă la postul local de poliție pentru viză şi putea fi consultată de noul angajator; această modalitate de ținere a evidenței servitorilor s-a extins la întregul stat german în anul 1872 (când s-a înființat Recih-ul).

Principala transformare a acestei categorii care a avut loc în secolul XIX a fost feminizarea şi urbanizarea servitorilor proveniți de la sate. Cauzele acestor transformări au fost secularizarea (care a determinat închiderea mai multor mănăstiri şi încorporarea terenurilor acestora în proprietatea statului) şi industrializarea (care a determinat dezvoltarea burgheziei care, la rândul ei, dorea să trăiască la nivelul marii nobilimi inclusiv prin prezența în casele lor a servitoarelor). Secularizarea şi industrializarea au determinat deplasarea spre oraşe a fostelor servitoare de la sate sau a fetelor şi femeilor sărace care aveau posibilitatea unui câştig bănesc cu care ajutau familia sau îşi făceau zestre şi aveau condiții de locuit mai bune decât în familiile lor. Feminizarea şi urbanizarea servitoarelor a fost diferită ca amploare de la o zonă la alta a Europei Occidentale,

în funcție mai ales de industrializarea care avea loc; ca urmare, era firesc că feminizarea şi urbanizarea servitoarelor să se producă la o scară mai redusă în Italia şi, în general, în sudul Europei Occidentale, unde era un ritm mai lent de industrializare. Pentru părinții fetelor care se angajau ca servitoare, această situație era preferabilă muncii în fabrică, considerată „cuib al depravării şi imoralității". În anii '80 ai secolului XIX, în Europa Occidentală, 30-40% din totalul de femei angajate lucrau în domeniul „serviciului casnic".

O altă figură feminină emblematică pentru populația feminină a secolului XIX identificată de Michela de Giorgio este învățătoarea; pentru această profesie optau de obicei fiicele burghezilor (mici), iar opțiunea pentru a deveni învățătoare a fost tot mai frecventă pe măsură ce se deschideau tot mai multe şcoli elementare. În general, candidatele pentru diferite trepte ale învățământului proveneau din straturi sociale diferite; de exemplu, în Prusia, după ce în 1837 a fost reglementată formarea personalului didactic, a devenit evident faptul că pentru examenul de educatoare şi învățătoare candidau fetele provenite din rândul micii burghezii, al familiilor de dascăli, micilor funcționari fără pregătire academică, mici negustori şi meşteşugari; pentru susținerea examenului în vederea obținerii unui post într-o şcoală superioară de fete candidau fete provenind din rândul înaltei burghezii intelectuale. Angajarea învățătoarelor foarte tinere era preferată angajării bărbaților, care solicitau salarii mai mari. În rețeaua şcolilor publice de fete, la clasele mici predomina personalul didactic feminin, iar la clasele mari predau exclusiv bărbații. La clasele mari din şcolile publice de fete, funcția de dirigenție era de competență masculină, ca şi cea de director al şcolii. În şcolile primare, la începutul anilor '70 ai secolului XIX, situația părea diferită, aici femeile fiind majoritare în funcțiile de conducere. Treptat, la sfârşitul secolul XIX, s-a produs masculinizarea personalului didactic din învățământ din şcolile superioare de fete. Feminizarea personalului didactic din şcolile superioare de fete a rămas modestă în Germania, chiar şi în prima jumătate a secolului XX; în anul 1921, în toată Prusia existau numai 19 femei director în şcolile superioare de fete. În anul 1933, naziştii au dispus înlăturarea femeilor din astfel de funcții: masculinizarea personalului didactic şi a personalului de conducere s-a menținut, în ciuda faptului că în 1844 s-a emis un decret care prevedea ca directorul unei şcoli superioare de fete să fie bărbat, dar adjunctul acestuia putea să fie femeie, iar dirigintă trebuia să fie la cel puțin una din trei clase.

Situația personalului didactic feminin din Germania (la care se mai poate adăuga faptul că în universitățile din Prusia acceptarea femeilor la studiul universitar a fost promulgată abia în anul 1908, deşi profesorii universitari au avut dreptul să excludă de la cursurile lor femeile şi după 1908) este un exemplu privind complexitatea cauzelor care pot determina locul şi rolul populației feminine în sistemul educațional; de multe ori s-a invocat dezvoltarea economică ca fiind una dintre cauzele fundamentale ale extinderii educației la populația feminină şi ale extinderii prezenței personalului didactic feminin; situația din Germania din secolul XIX nu susține această explicație; la sfârşitul secolului XIX, în Germania puternic dezvoltată, ponderea învățătoarelor era aproape egală cu ponderea acestora în Italia mai puțin dezvoltată, în Franța şi în SUA, respectiv sub 20%; în aceeaşi perioadă, ponderea învățătoarelor în totalul personalului didactic din

învățământul elementar era de 28% în Danemarca şi 66% în Suedia (deşi Danemarca şi Suedia aveau tradiții culturale comune).

Accesul femeilor în rândul personalului didactic era îngreunat şi de mentalitatea privind incompatibilitatea dintre căsătorie şi profesie pentru femei, mentalitate împărtăşită şi de femei. Fără a exista o reglementare legislativă, se considera incompatibilă cariera profesională cu căsătoria în Italia, Anglia, Austria şi Germania, excepție făcând numai Franța. În Germania, până în anul 1918, orice învățătoare, atunci când era angajată într-o şcoală publică, trebuia să semneze un angajament potrivit căruia, dacă se căsătorea, urma să fie îndepărtată din serviciul şcolar şi privată de condiția de funcționar public; abia Constituția de la Weimar din 1919 a suprimat aceste dispoziții discriminatorii. Dar o anchetă desfăşurată printre învățătoarele de credință protestantă, în anul 1911, a scos la iveală faptul că majoritatea considera profesia ca incompatibilă cu statutul de femeie căsătorită. Prima opoziție serioasă față de celibatul personalului didactic feminin a venit abia la Congresul Internațional al Femeilor care a avut loc la Berlin în anul 1904.

Celălalt tip social feminin, alături de menajeră şi învățătoare, identificat de Michela de Giorgio este credincioasa; de fapt, este vorba de două fenomene: în primul rând, feminizarea clerului, deşi concomitent misoginia instituției ecleziastice este incontestabilă; în al doilea rând, educația în şcolile de pe lângă mănăstiri este foarte extinsă, ceea ce determină calitatea de a fi credincios într-un grad ridicat. În anul 1876, dintre cei aproximativ 500.000 de copii francezi care mergeau la grădiniță, 80% erau încredințați unor congregații religioase. În Italia, monopolul ordinelor şi congregațiilor religioase asupra educației feminine este de necontestat, fetele aristocrate fiind educate în instituții religioase consacrate, unde învățau disciplina, autocontrolul, abstinența, iar timpul liber nu exista.

2.2. Populația feminină în spațiul românesc

Specificul istoric al spațiului românesc şi, în primul rând, rămânerea în urmă din punct de vedere economic, social şi cultural față de Europa Occidentală nu permit analiza populației feminine pe o durată lungă de timp, ci numai începând cu a doua jumătate a secolului XVIII şi mai ales începând cu secolul XIX, odată cu începutul modernizării societății româneşti.

După 1750 au apărut unele elemente de modernizare a societății româneşti, dar nu ca o mişcare de modernizare cu program şi lideri, ci prin contactul cu elemente străine venite în principate şi care au influențat păturile superioare ale societății, inclusiv jumătatea feminină a acesteia. Cu acelaşi efect modernizator au fost şi transformările din domeniul educației. De exemplu, după 1750, ofițerii ruşi veniți în Bucureşti au adus cu ei maniere de tip european, limba şi literatura franceză (răspândite în rândul aristocrației ruse de la Petru cel Mare), fapt ce a dat un impuls pentru boierimea română de a cunoaşte limba franceză. După izbucnirea Revoluției franceze au pătruns în principate francezi şi greci care au devenit **„profesori**” în casele boiereşti pentru copiii acestora; în acest mod s-a

format **„învățământul de familie”** destinat copiilor marilor boieri. Treptat, acesta se adresează şi copiilor din familiile noii burghezii în formare.

Pentru educația copiilor (inclusiv fete) din familiile cu situație materială bună au luat ființă în secolul XIX, mai ales în deceniile patru şi cinci, pensionatele (de băieți şi de fete); pensionatele de fete care au luat ființă în această perioadă în Bucureşti sunt: Caolina Kuhn Iulia, Malanotti, Clelia Giberti, Elisabeta de Wuits, Paulina Appolony, Elena Becerească, Mina Rozeasca, Albertina Stockler şi Franis Andronescu. În acelaşi timp, fetele (ca şi băieții) din familiile sărace, din oraşe sau din sate nu beneficiau de educație într-o instituție de învățământ; de altfel, pentru aceştia, educația şcolară va rămâne precară chiar şi după înființarea şcolilor din rețeaua publică, până la jumătatea secolului XX.

Modernizarea propriu-zisă a societății româneşti din cele două principate extracarpatice a început la mijlocul secolului XIX, fiind rezultatul unui program al elitelor politice, culturale şi sociale, program din care făcea parte şi ideea de emancipare a femeii; cred însă că este prea mult să spunem că ideea emancipării femeii a devenit încă de atunci un subiect prezent în conştiința publică. Societatea românească a rămas dominată până la mijlocul secolului XX de structuri tradiționale economice şi sociale care au limitat procesul de emancipare a populației feminine.

În straturile sociale superioare, modernizarea şi emanciparea populației feminine a fost mai profundă şi mai rapidă comparativ cu populația feminină din păturile mijlocii şi mai ales comparativ cu populația feminină țărănească.

Foto 1. 1935 - Familie de boieri mijlocii

Modernizarea vieții populației din straturile sociale superioare şi emanciparea populației feminine a devenit vizibilă în prima jumătate a secolului XX din mai multe puncte de vedere:

- modernizarea habitatului casnic şi a stilului de viață familial;
- modernizări ale stilului vestimentar, iar ideea de modă este cunoscută şi de femeia româncă din oraşe şi mai ales din straturile sociale superioare;
- se extinde participarea şcolară la toate nivelurile, concomitent cu extinderea şi diversificarea rețelei de învățământ şi a unităților şcolare.

Foto 2. Extravaganță feminină – 1918

În ciuda modernizării vieții în straturile sociale superioare şi a emancipării populației feminine respective, rămân puternice elemente tradiționale care vor continua să existe până în deceniile 4-5 ale secolului XX:

- locul secundar şi subordonat al femeii în raport cu bărbatul în societate şi în familie;
- educația în familie a copiilor era dominată de atitudini educative ale părinților de tipul cald-restrictiv şi rece-restrictiv prin care se impune copiilor, dar mai ales fetelor respectarea rigidă a unor norme şi valori;
- în alegerea viitorului soț, rolul părinților este fundamental;
- lipsa de independență în raport cu părinții la fete şi lipsa de independență în raport cu soțul la femeile căsătorite;
- în ciuda unei anumite educații şcolare şi a modernizării stilurilor de viață, femeia rămâne soție şi casnică.

Foto 3. Moda feminină în anul 1921

Foto 4. 1916 - Adolescentă de 14 ani, la pension

Foto 5. 1943 - Adolescentă de 14 ani, elevă la liceul comercial

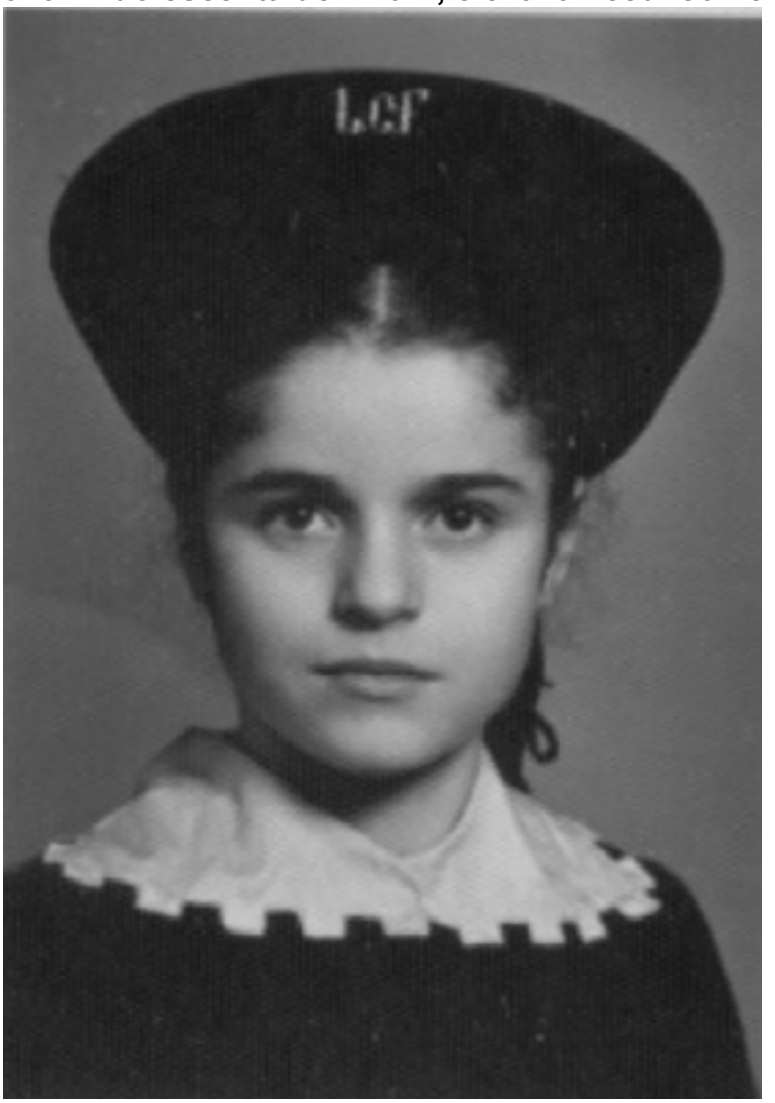

Perioada comunistă a adus mari transformări şi în viața populației feminine; a avut loc o modernizare, emancipare în sensul Europei Occidentale, dar au fost şi particularități ale acestui proces specific perioadei comuniste. La nivelul transformărilor propriu-zise, este necesar să facem distincția între ceea ce a promovat regimul comunist şi fenomenele modernizatoare care s-au produs firesc - în contextul specific - fără controlul şi acțiunea orientativă a autorităților şi fără să atribuim acestora din urmă un rol sau un merit.

Direcțiile pentru care s-a acționat în perioada comunistă au fost:

1. stimularea participării şcolare fără discriminări de gen;
2. stimularea participării femeii pe piața muncii;
3. promovarea explicită a femeii în funcții de conducere şi stimularea participării femeii la activitatea politică.

Foto 6. 1920 - Tinere surori în aşteptarea căsătoriei

Aceste direcții au fost susținute la modul general de afirmarea explicită a egalității dintre femei şi bărbați.

Celelalte procese şi fenomene sunt generate de direcțiile asumate amintite mai sus şi de alte fenomene şi direcții asumate, mai ales de ordin economic, care au schimbat atitudini, comportamente, mentalități, valori.

Schimbările fundamentale ale vieții populației feminine de după instaurarea comunismului nu pot fi scoase din contextul mai multor procese şi fenomene care se constituie în **factori determinanți ai acestor schimbări**:

1. modelul educațional;
2. transformările agriculturii;
3. industrializarea;
4. urbanizarea;
5. dezvoltarea;
6. cultura.

Modelul educațional se referă la:

a) educația şcolară;
b) educația în familie.

Foto 7. 1927 - Soție şi mamă

Stimularea participării şcolare (fără discriminare de gen) s-a făcut, după instaurarea comunismului, prin:

- acțiuni pentru lichidarea analfabetismului (şi la bărbați, şi la femei în egală măsură);
- obligativitatea frecventării învățământului elementar şi apoi a celui de 7 clase;
- extinderea rețelei de învățământ atât la sate, cât şi în oraşe;
- diversificarea ofertei de profiluri şi tipuri de şcoli postgimnaziale;
- gratuitatea învățământului de toate gradele şi oportunitățile pentru stimularea participării şcolare (cămine, cantine, burse).

Participarea şcolară fără discriminare de gen a permis schimbarea mentalității adulților (a familiilor) cu privire la educația nediferențiată a fetelor şi băieților şi a pregătit tânăra generație pentru adoptarea nediscriminării de gen.

Participarea şcolară (fără discriminare de gen) a mai fost stimulată şi de transformările de pe piața muncii.

Politica statului comunist de desființare a proprietății agricole mari şi mijlocii şi colectivizarea agriculturii a eliberat forța de muncă rurală; concomitent, politica de industrializare forțată a oferit, mai ales pentru forța de muncă rurală, o

alternativă: alternativa industrială a devenit atrăgătoare prin asigurarea unui salariu suficient pentru un trai decent, prin oferta de locuințe şi prin durata şi conținutul muncii, considerate mai uşoară comparativ cu munca în agricultură.

Dezvoltarea industriei (şi apoi sectorul construcțiilor) a determinat migrația sat-oraş; din punct de vedere cronologic, bărbații au fost primii care s-au îndreptat către marile centre urbane; valul al doilea al populației care a migrat spre oraşe au fost fetele, care s-au căsătorit cu bărbații plecați din aceleaşi sate. Ulterior, deplasarea migratorie a cuprins în egală măsură populația masculină şi populația feminină, pentru frecventarea unor şcoli şi pentru angajare în oraşe.

Urbanizarea şi dezvoltarea în general au determinat, ca şi industrializarea, atracția spre oraşe, creşterea nivelului de şcolaritate, schimbări de mentalități, atât pentru populația masculină, cât şi pentru populația feminină, creşterea calității vieții şi transformări ale stilurilor de viață; pentru populația feminină adultă, participarea pe piața muncii a determinat securitate şi independență economică; iar dezvoltarea, însemnând, printre altele, o rețea comercială mai întinsă cu oferta de produse corespunzătoare (până la începutul anilor `80 când s-a înregistrat declinul economic), o ofertă turistică cu care a luat cunoştință populația urbanizată şi o ofertă de alte servicii (deşi nu s-a dezvoltat suficient), a contribuit la schimbări în viața populației feminine.

Factorul cultural, ca determinant al transformărilor mentalităților şi comportamentelor populației feminine, se referă în primul rând la accesul la radio, televiziune şi rețeaua de cinematografe şi săli de spectacole.

În procesul de formare a noilor mentalități şi a noilor stiluri de viață ale populației feminine au intervenit procese sociale, precum socializarea, influența socială, controlul social, difuziunea socială şi contagiunea socială, imitația şi învățarea socială.

S-au produs schimbări la nivelul modurilor de comportare asociate **rolului** de persoană de sex femeiesc (de fată, de femeie); mai ales prin migrația în mediu urban, prin şcolarizare, prin angajare, setul de roluri ale populației feminine a devenit mai bogat şi mai complex comparativ cu setul de roluri proprii perioadei anterioare comunismului; prin **„ieşirea”** într-un spațiu social mai amplu şi mai bogat, mai complex (dincolo de familie, vecini, sat, cartier), persoanele de sex femeiesc au fost supuse acțiunii mai multor entități sociale (colegi de şcoală, colegi de serviciu ş.a.) care au generat modificări de opțiuni (este procesul de **influență socială**); prin **„ieşirea”** în spațiul social mai amplu şi mai complex a scăzut **controlul social** (al familiei, al comunității) şi, în consecință, conformarea la vechile norme, valori, comportamente este mai slabă (dar nu dispare în totalitate, mai ales la prima generație urbanizată); populația feminină s-a angajat în relații interpersonale mai bogate (colegi de şcoală, colegi de serviciu, colocatari în blocurile de locuințe, locuitori ai cartierului etc.) şi, în consecință, a asimilat informații, opinii, atitudini, comportamente, pe care le-a reprodus, procesele de **contagiune socială** şi de **imitație** contribuind substanțial la schimbarea mentalităților şi a stilurilor de viață a populației feminine.

Consider că perioada comunistă a fost un moment de cotitură pentru populația feminină în procesul de modernizare a atitudinilor şi comportamentelor

sale; procesul începuse din perioada anterioară, dar comunismul l-a accelerat şi la extins în toate straturile societății. În cea mai mare parte, transformările au fost pozitive şi în sensul modernității generale, dar au existat şi particularități ale transformărilor, specifice unui spațiu comunist, unele fiind negative; acestea din urmă vor ieşi în evidență mai ales în perioada postcomunistă.

Afirmația de mai sus referitoare la faptul că perioada comunistă a fost un moment de cotitură pentru populația feminină din România în procesul de modernizare a atitudinilor şi comportamentelor sale poate stârni mânia mai multor analişti ai fenomenelor, mai ales a feministelor. În mod deosebit, acestea din urmă, când analizează situația femeii în comunism, au atitudine radical-critică şi invocă atât experiența internațională, cât şi inițiativele de emancipare a femeii din perioada interbelică.

Inițiativele de emancipare a femeii din perioada interbelică nu pot fi negate, dar ele sunt mai mult ideatice şi aparțin atât unor bărbați, politicieni de obicei, cât şi unor femei din elita economică, socială şi culturală a vremii; aceasta nu înseamnă că întreaga elită era preocupată de problematica femeii şi nici că totalitatea femeilor aparținând elitei economice, sociale şi culturale se afla într-un stadiu avansat de modernizare, de emancipare. Încă din secolul XIX, populația feminină, mai ales din mediul urban, din clasele de sus, a trecut prin faze succesive de emancipare în cadrul procesului de modernizare a întregii societăți româneşti, prin deschiderea societății româneşti către Occident, şi nu atât prin inițiative individuale sau de grup. Nu se poate vorbi de emancipare în mediul rural sau în zonele periferice ale oraşelor.

Obiecțiile aduse perioadei comuniste se referă de cele mai multe ori la aspectul formal al promovării egalității între femei şi bărbați, precum şi la faptul că femeile nu au fost stimulate să acționeze pentru promovarea intereselor lor colective. Aceste obiecții sunt într-o oarecare măsură îndreptățite, dar sunt necesare precizări suplimentare:

- În perioada comunistă, datorită specificului sistemului, nu a fost stimulat niciun segment social să acționeze pentru interesele lui colective.
- Aspectul formal izvorăşte în primul rând din faptul că afirmarea egalității dintre femei şi bărbați şi modalitățile de manifestare a acesteia nu sunt rezultatul unor demersuri ale populației feminine, ci sunt afirmate în numele ideologiei comuniste.

Totuşi, nu se poate nega că, în comparație cu perioada interbelică, în perioada comunistă s-a produs o emancipare a femeii în general şi în raport cu populația masculină; angajarea femeilor în diferite domenii de activitate a determinat o independență economică pe care majoritatea femeilor din România nu o avusese; femeile au fost angajate şi în sectoare de activitate dominate de bărbați, cu condiții mai grele de muncă, cum ar fi construcțiile; s-au produs schimbări majore în atitudinile şi comportamentele femeilor, în stilurile lor de viață; femeile conştientizează (în urma reglementărilor legislative) că bunurile acumulate în timpul căsătoriei aparțin ambilor soți.

Participarea femeilor la viața politică a fost stimulată şi impusă de partidul comunist fără a se explica că este un drept al acestora. Dar nu întotdeauna

participarea la viața politică a femeilor a fost percepută de către acestea ca o povară, ci şi ca o posibilitate de afirmare.

Tradiția a continuat să se manifeste mai ales în viața privată, dar şi în viața publică, îmbrăcând diferite forme, din care nu lipsesc abuzurile asupra femeilor, inclusiv hărțuirea sexuală şi bătaia.

Monitorizarea relațiilor sociale, mai ales la locul de muncă (unul din cele mai nocive fenomene ale perioadei comuniste), nu a determinat diminuarea sau lipsa abuzurilor față de femei, ci doar ascunderea realității, o falsă percepție şi impresie asupra relațiilor dintre femei şi bărbați; existau doar unele abțineri în ceea ce priveşte abuzurile asupra femeilor de către bărbați, pentru a nu avea necazuri la locul de muncă (cel puțin aşa credeau ei), ascunderi ale abuzurilor atât de către bărbați, cât şi de către femei, care se temeau de consecințele dezvăluirilor (represalii sau **„o situație ruşinoasă").**

În spațiul privat au continuat să existe abuzuri asupra femeilor, chiar dacă ele încep să manifeste atitudini de nesupunere şi respingere, pentru că este încă dominantă ideea supremației bărbatului, pentru că poliția nu intervenea, legislația nu proteja femeile în aceste cazuri, iar presa nu făcea cunoscute astfel de situații. În general, modernizarea specifică comunismului, păstrarea tradiției, începutul înrăutățirii situației economice la sfârşitul anilor '70 şi începutul anilor '80, nivelul scăzut al dezvoltării serviciilor, politica pronatalistă inițiată în a doua jumătate a anilor '60 au generat totuşi probleme suplimentare pentru femei, comparativ cu bărbații (chiar dacă fenomenele de mai sus au afectat şi bărbații din anumite puncte de vedere), iar procesul de emancipare a femeii din România a fost stopat.

Asimilarea modernității s-a făcut în perioada comunistă uneori în modalități diferite de către bărbați şi femei: bărbații au renunțat cu greu la rolul dominant, în timp ce femeile au renunțat în mare parte, mai ales în mediul urban, la atitudinea umilă, supusă față de bărbați. S-a ajuns astfel la situația paradoxală în care, în perioada comunistă, femeile sunt victime ale violenței verbale şi fizice masculine într-o măsură mai mare comparativ cu perioada precomunistă; începutul emancipării femeii a atras reacția violentă a bărbaților.

A existat în perioada comunistă şi o asimilare problematică a modernității, inclusiv de către femei.

Consumul de alcool a crescut în general în perioada comunistă, mai întâi în mediul urban (migrația la oraşe a însemnat dezrădăcinare, schimbări valorice, transformări de atitudini, comportamente şi stiluri de viață) şi apoi în mediul rural, sub influența navetiştilor şi a populației migrate la oraşe. În acest mod, o preocupare care în mod tradițional era considerată specific bărbătească (consumul de alcool) a devenit preocupare şi pentru unele femei. Consumul sporit de alcool, la care au început să participe şi femei, a generat o creştere a violenței în familie; iar victima sigură a violenței în familie este femeia.

Concomitent cu modernizarea femeii, infidelitatea - atribuită tradițional bărbaților - a început să se manifeste şi la persoanele de sex femeiesc. Deseori, femeile explică/justifică astăzi infidelitatea prin principiul „de ce bărbații au voie şi noi, femeile, nu avem voie să fim infidele?". La femei există cel puțin două motivații principale ale infidelității: instabilitatea afectivă, care are la bază de cele

mai multe ori norme morale discutabile, precum şi nemulțumirea față de partenerul de viață.

Este timpul să se afirme fără rețineri că există şi alte două situații care implică infidelitatea şi, implicit, relațiile sexuale:

- situația în care relațiile sexuale sunt solicitate de bărbați (patroni, şefi etc.) şi acceptate de femei de teama unor repercusiuni;
- situația în care aceste relații sexuale sunt acceptate şi de femei sau chiar căutate pentru a beneficia de anumite avantaje (loc de muncă, bani etc.); este celebra „protecție” pe care unele femei o caută la bărbații aflați în situații de putere şi avere.

Estimarea numerică sau procentuală a ambelor situații nu este posibilă, dată fiind discreția care de obicei înconjoară acest subiect.

Capitolul 3
POPULAȚIA FEMININĂ ÎN POSTCOMUNISM

3.1. Populația feminină în România după 1989

Analiza populației feminine de după 1989 se poate face din mai multe perspective.

Premisele analizei de față sunt următoarele:

- populația feminină nu este privită dintr-o perspectivă conflictualistă față de populația masculină;
- nu se accentuează discriminarea populației feminine, chiar dacă există acest fenomen, dar unele dintre formele ei de manifestare vor fi amintite;
- se admite existența unor particularități ale populației feminine ca ființe sociale;
- în perioada postcomunistă s-a produs procesul de reaşezare şi redefinire a identității feminine, iar procesul nu s-a încheiat; nu sunt de acord cu afirmația că s-a produs o degradare a identității feminine;
- nevoia de a analiza populația feminină din două perspective complementare: 1) perspectiva particularizării; 2) perspectiva care transcende sexul şi care are în vedere autonomia individului, libertatea acestuia, dincolo de diferențele de gen.

Problemele economice de după 1989, care au afectat întreaga populație a României, au avut un impact special asupra populației feminine adulte: în primii ani ai perioadei postcomuniste, femeile au devenit şomeri într-o proporție mai mare: disponibilizarea lor a avut la bază atât o mentalitate tradițională, cât şi constrângerile specifice perioadei: femeile au oricum obligații gospodăreşti, iar banii în casă sunt aduşi mai ales de capul de gospodărie, care este, în mod tradițional, bărbatul. Oferta de locuri de muncă era şi încă mai este insuficientă atât la nivel general, cât şi pentru femei (având în vedere şi specificul muncii în general acceptat de femei, dar şi preferințele angajatorilor). Şomajul şi oferta insuficientă de locuri de muncă a dus la creşterea dependenței femeilor față de bărbați.

Treptat, populația feminină adultă s-a adaptat la schimbările de pe piața muncii, ameliorându-se situația sa; au acceptat oferta de locuri de muncă specifice perioadei, au devenit mai întreprinzătoare, iar migrația în alte țări pentru munca temporară a femeilor a crescut.

O problemă intens dezbătută este aceea a **abuzurilor împotriva femeii** (bătaie, abuz sexual şi alte forme).

Există o percepție generală că violența fizică împotriva femeilor a crescut; această afirmație nu poate fi susținută cu date exacte, date care nu existau nici înainte de 1990, nici după, primele care au tăinuit (şi o fac în continuare)

fenomenul fiind chiar femeile. De fapt, vorbim despre violența în familie a cărei victimă este de cele mai multe ori femeia.

Rolul fundamental în existența violenței în familie (mai ales a celei fizice), a bărbatului împotriva femeii îl are persistența patternului tradițional (autoritatea bărbatului în familie manifestată inclusiv prin violența fizică împotriva femeii).

Datele *Barometrului de gen* din anul 2000 indică faptul că 53% din cei intervievați cunosc cazuri de bărbați care îşi bat soțiile/partenerele şi 17% cunosc cazuri de femei care îşi bat soții/partenerii.

Din perspectiva subiectivă, cauzele apariției problemelor în cuplu sunt lipsurile materiale (70%), comportamentul copiilor (14%), băutura (6%), intervenția părinților (socrilor) în familie (4%) - *Barometru de gen, 2000*. Iar situațiile generatoare de violența fizică şi verbală, aşa cum rezultă din datele barometrului de gen, indică următoarea ierarhie a acestora: **locul 1** - certuri; **locul 2** - insulte, înjurături; **locul 3** - petreceri cu multă băutură**; locul 4** - amenințări**; locul 5** - bătaia copiilor; **locul 6** - bătaia între soți (tabelul 3.1).

După 1989 a crescut nivelul de agresivitate socială; nu ştim însă cu certitudine dacă acest fapt a determinat şi creşterea agresivității în familie.

Tabelul 3.1

În ultimii doi ani, cât de des au avut loc în gospodăria dvs.?

- % -

	Rareori	Des
- insulte, înjurături	44	6
- amenințări	19	2
- bătăi între soți	10	1
- certuri	64	6
- petreceri cu multă băutură	27	2
- absențe de acasă	6	1
- separare temporară între soți	6	1
- bătăi de copii	18	1

***Sursa**:* Barometrul de gen*, august 2000, România, Fundația pentru o Societate Deschisă.*

Cu certitudine după 1989 abuzurile sexuale împotriva persoanelor de sex femeiesc au crescut. Societatea românească era înainte de 1990 o societate în care sexualitatea era trecută sub tăcere, pe de o parte, datorită mentalităților tradiționale, pe de altă parte, datorită specificului regimului comunist care a promovat un fel de austeritate morală, sexualitatea fiind incompatibilă cu aceasta.

După 1989, sexualitatea a devenit subiect în programa şcolară şi a început să fie discutată în mass-media. Atitudinile şi comportamentele față de sexualitate s-au liberalizat brusc şi rapid.

De fapt, ca şi după instaurarea comunismului, când procesul de modernizare a generat o creştere a violenței în general şi a celei în familie, precum şi o atitudine mai puțin rigidă față de sexualitate, şi în contextul noii tranziții postcomuniste se înregistrează creşterea violenței şi liberalizarea sexualității.

Fiecare tranziție presupune procese de dezorganizare socială, formarea unor noi atitudini, schimbări de comportamente; modelele culturale tradiționale nu dispar în totalitate nici în perioada tranziției, nici în perioada de stabilizare post-tranziție, chiar dacă se diminuează de la etapă la etapă.

Mentalitățile tradiționale prezente încă în societatea românească sunt evidențiate de unele din rezultatele *Barometrului de gen* din anul 2000:

- Diferențierile în educația fetelor/băieților; la băieți se pune accentul pe disciplină, iar la fete pe hărnicie şi ascultare.
- Părerea proastă despre femeile care au făcut copii fără a fi căsătorite legal sau care nu îşi doresc un soț (47-48%); persoanele de peste 60 de ani, persoanele cu educație primară şi persoanele din mediul rural sancționează mai sever acest fapt**.**

Tabelul 3.2

Cele mai importante lucruri în educația băieților/fetelor?

- % -

	Pentru băieți	Pentru fete
Disciplina	61	43
Hărnicia	35	53
Ascultarea	33	46
Libertatea de alegere	24	16
Ordinea	22	24
Independența	16	8

Sursa: Barometrul de gen*, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.*

Tabelul 3.3

Ce părere aveți despre femeile are au făcut copii...?

- % -

	Fără a fi căsătorite legal			Fără a fi căsătorite legal şi nu îşi doresc soț		
	Bună	Nici bună, nici proastă	Proastă	Bună	Nici bună, nici proastă	Proastă
Total	6	42	47	11	36	48
18-29 ani	7	56	34	11	48	38
30-59 ani	8	48	39	14	40	42
60 ani şi peste	4	23	67	6	23	65
Educație superioară	15	61	19	21	48	25
Educație medie	6	52	38	11	45	40
Educație primară	3	22	69	6	21	67
Urban	9	52	34	14	44	36
Rural	3	30	62	7	27	62

Sursa: Barometru de gen*, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.*

- Opiniile cu privire la unele caracteristici ale femeilor în comparație cu bărbații: a) femeile sunt mai sufletiste, grijulii şi sensibile; b) femeile sunt la fel de deştepte ca bărbații (62%); dar ceea ce este foarte interesant este faptul că femeile se percep la fel de deştepte ca bărbații într-o proporție ceva mai mică (60% față de 64% percepția bărbaților); c) femeile se percep a fi practice într-o măsură mai mare decât sunt percepute de bărbați (tabelul 3.4).
- Percepția dominantă că bărbatul este capul familiei (83%), percepție diferențiată mai ales de vârstă şi educație (tabelul 3.5).

Tabelul 3.4

Comparativ cu bărbații, credeți că femeile pe care le cunoaşteți sunt mult, mai, la fel sau mai puțin...?

- % -

	Mai mult	La fel	Mai puțin
Deştepte			
Total eşantion	17	62	15
Bărbați	13	64	17
Femei	21	60	13
Sufletiste, grijulii			
Total eşantion	73	21	4
Bărbați	69	24	5
Femei	76	19	3
Practice			
Total eşantion	46	35	12
Bărbați	39	37	13
Femei	52	33	8
Sensibile			
Total eşantion	82	13	2
Bărbați	80	14	4
Femei	85	12	1

Sursa: Barometru de gen*, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.*

Tabelul 3.5

Bărbatul este capul familiei?

- % -

	Da
Total eşantion	83
Bărbați	86
Femei	82
18-29 ani	74
30-59 ani	82
60 ani şi peste	90
Educație primară	92
Educație medie	80
Educație superioară	69

Sursa: Barometru de gen*, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.*

- În ciuda legiferării dreptului bărbaților de a avea concediu pentru creşterea copilului mic, numai 26% dintre persoanele intervievate consideră că bărbații pot creşte copiii la fel de bine ca şi femeile, idee acceptată într-o măsură ceva mai mare de tineri, de persoanele cu studii superioare şi în mediul urban (tabelul 3.6).

Tabelul 3.6

Bărbații pot creşte copii la fel de bine ca şi femeile?

- % -

	Da
Total eşantion	26
18-29 ani	30
30-59 ani	29
60 ani şi peste	21
Educație primară	18
Educație medie	30
Educație superioară	37
Oraş mare	31
Oraş mic	32
Comună, sat	21

Sursa: Barometru de gen*, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.*

- Opinia conform căreia este mai mult datoria femeilor decât a bărbaților să se ocupe de treburile casnice este împărtăşită de 63% dintre persoanele intervievate şi într-o proporție mai mică de persoanele tinere, de persoanele cu studii superioare şi de persoanele care domiciliază în oraşe mari (tabelul 3.7).

Tabelul 3.7

Este mai mult datoria femeilor decât a bărbaților să se ocupe de treburile casnice?

- % -

	Da
Total eşantion	63
18-29 ani	58
30-59 ani	61
60 ani şi peste	71
Educație primară	76
Educație medie	61
Educație superioară	42
Oraş mare	60
Oraş mic	54
Comună, sat	72

Sursa: Barometru de gen*, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.*

- Rolul părinților în anumite momente şi etape ale vieții este o expresie a gradului de tradiționalism din perspectiva relațiilor părinți-copii şi a diferențierilor de gen; în general, rolul părinților este mai mare pentru şcoala urmată şi pentru căsătorii, precum şi pentru persoanele de sex femeiesc (tabelul nr. 3.8).

Tabelul 3.8

Rolul părinților în luarea unor hotărâri

	Rolul părinților %	Hotărâre personală %
Pentru căsătorie		
Bărbați	47	41
Femei	48	30
Pentru şcoala urmată		
Bărbați	30	64
Femei	40	54
Pentru profesia pe care să o practicați		
Bărbați	13	80
Femei	15	75
Pentru locul unde să lucrați		
Bărbați	6	84
Femei	6	80
Pentru unde să locuiți		
Bărbați	10	55
Femei	12	36

Sursa: Barometru de gen*, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.*

3.2. Strategii de viață

La începutul perioadei postcomuniste, în România, femeile au fost supuse mai multor presiuni:

- dispariția vechiului sistem (comunist) cu normele şi valorile sale, cu strategii de viață specifice societății comuniste;
- mentalități tradiționale reziduale existente încă în perioada comunistă;
- modernitatea de tip comunist care continuă să se manifeste după căderea regimului comunist;
- noile condiții mai ales economice şi politice care au bulversat viața indivizilor.

La începutul perioadei comuniste, răspunsul femeilor, sub forma strategiilor de viață, a fost mai mult **retragerea** în spațiul privat, ocupându-se de treburile gospodăreşti (în condițiile în care multe dintre ele cunosc pentru prima dată situația de şomer). Această strategie de viață predominant pasivă a durat mai puțin de un deceniu.

Treptat, populația feminină adultă adoptă noi strategii de viață, care, pentru o societate postcomunistă, înseamnă **inovație**:

- au învățat să-şi caute un loc de muncă;

- au învățat să accepte locuri de muncă diferite ca profil față de perioada anterioară şi chiar să se recalifice;
- au acceptat treptat condiția de angajat la patron;
- au inițiat mici afaceri, la început mai ales în comerț.

Toate sunt strategii active de viață care au caracterizat mai ales populația feminină urbană şi mai puțin populația feminină rurală, care va continua să mai rămână un timp cantonată în agricultura de tip tradiționalist; această strategie de viață pasivă va fi treptat abandonată mai ales de populația rurală tânără.

Adaptarea femeilor, prin strategii active de viață, la noile condiții este unul din fenomenele fundamentale ale perioadei postcomuniste.

Ultima expresie, în ordine cronologică, a adaptării femeii este **participarea la migrația externă**.

Până în ultimul deceniu, românii nu aveau o tradiție a migrației externe.

În perioada precomunistă, în prima jumătate a secolului XX, un număr redus de români au ales migrația externă ca strategie de îmbunătățire a situației lor economice (căci principala motivație a migrației externe în acea perioadă era factorul economic).

În perioada comunistă, migrația externă era interzisă, cu excepția evreilor şi germanilor, cărora li s-a permis plecarea din România în anumite condiții. Numărul românilor care au migrat în alte țări a fost foarte redus (nu dispunem de date statistice în acest sens, iar aprecierile se bazează pe cunoaşterea situației în general şi a unor cazuri de plecări); migrația externă a românilor în perioada comunistă, atât cât a fost, se făcea aproape în totalitate în mod ilegal; motivația era atât economică, cât şi ideologică (respingerea regimului comunist şi a vieții specifice acestuia); migrația externă a românilor din perioada comunistă poate fi considerată un **protest care se manifestă sub forma abandonului**.

Concomitent cu perioada comunistă, fenomenul migrației externe a continuat să se desfăşoare în lume şi a fost analizat în literatura de specialitate. Românii s-au integrat în acest fenomen universal atunci când au început să înțeleagă potențialele beneficii şi când au putut să se deplaseze în mod liber în afara granițelor țării.

În cursul istoriei, oamenii s-au deplasat ca urmare a războaielor, pentru căutare de hrană şi condiții mai bune de existență, pentru ieşirea din robie şi pentru a scăpa de persecuții. În funcție de perioadele istorice în care au avut loc, există migrații globale premoderne, migrații moderne timpurii, migrațiile regionale de la începuturile industrializării, migrații generate de războaie mondiale sau regionale şi migrația contemporană cu patternuri specifice. Cei mai mulți autori consideră că migrația contemporană a început după al doilea război mondial şi se caracterizează prin expansiunea fluxurilor migratoare şi patternuri foarte complexe de suprapunere şi interacțiune dintre fluxurile migratoare globale şi regionale de natură economică şi noneconomică.

William McNeill apreciază că majoritatea fenomenelor de migrație din istoria omenirii sunt caracterizate prin două perspective: perspectiva geografică şi perspectiva socială; din perspectiva geografică, sunt migrații centrale şi migrații periferice; din perspectiva socială, sunt migrații de masă şi migrații de elite.

Migrațiile de elită au fost reprezentate de militari, aristocrați, misionari, comercianți; migrațiile de masă au fost reprezentate de nomazi şi agricultori care ocupau zonele mai puțin populate (periferice); elitele au migrat către centrele de putere şi de activitate economică; astăzi, specialiştii, persoanele cu studii superioare care migrează reprezintă migrația de elite.

O altă modalitate de abordare a migrației este din perspectiva globalizării; corelat cu migrația, conceptul de globalizare se referă la deplasările de persoane între regiuni şi continente, în căutare de locuri de muncă, ca diaspore sau pentru colonizări.

Trăsătura esențială a contemporaneității este migrația economică către țările dezvoltate; de aceea, cea mai mare parte a literaturii de specialitate despre migrație se concentrează asupra deplasării forței de muncă, fiind cert faptul că migrația afectează patternurile de muncă şi de ocupare.

Migrația externă are efecte multiple: a) efecte economice; b) efecte în planul relațiilor sociale; c) efecte în plan cultural, al identității sociale şi culturale (în acest sens, trebuie menționată extinderea societăților multiculturale); d) efecte demografice (afectează dimensiunea şi compoziția populației atât în țara de plecare, cât şi în țara de destinație).

În noile societăți multiculturale se formează, ca urmare a migrației externe, modele diferite de cetățenie pentru noii veniți. Castles şi Miller au identificat în țările occidentale patru modele de cetățenie: 1) iluzoriu; 2) exclusivist; 3) imperial-republican; 4) multicultural. Modelul iluzoriu se caracterizează prin ignorarea intenționată a imigranților sosiți, inclusiv a celor ilegali, ceea ce generează pentru imigranți un grad mai mare de marginalizare şi excludere; se poate ajunge chiar şi la un rasism local; o asemenea situație se poate întâlni, de exemplu, în Italia. Modelul exclusivist presupune recunoaşterea statutului legal al imigranților, dar acesta este inferior statutului cetățenilor din națiunea gazdă; ca urmare, contactele culturale dintre imigranți şi comunitatea gazdă sunt distante. Acest model poate fi întâlnit în Elveția, Germania, Belgia şi alte țări. Modelul imperial-republican reprezintă un amestec complex şi nedefinit de modele de cetățenie, permit trecerea mai uşor de la statutul de imigrant la cel de cetățean al țării respective, identitatea națională este mai puțin exclusivistă şi se recunoaşte interacțiunea culturală; este cazul Marii Britanii, Franței şi Olandei. Modelul multicutural este caracteristic țărilor unde migrația este permanentă: SUA, Canada, Australia.

Alte modalități de abordare a migrației externe sunt din perspectiva tipurilor de adaptare individuală la schimbarea socială (pornind de la patru modalități de adaptare individuală identificate de Merton, respectiv inovație, rebeliune, retragere, ritualism) şi migrația externă ca una din manifestările protestului, respectiv abandonul unei societăți, al unei țări.

În ceea ce priveşte migrația externă a românilor din prezent, nu împărtăşesc punctul de vedere conform căruia „migrația externă, circulatorie sau definitivă, **reprezintă strategia protestului şi a abandonului** şi incumbă riscuri inexorabile” (Bogdan Voicu, *România pseudo-modernă a postcomunismului românesc*, vol. II, p. 114). „Protest” şi „abandon” puteau fi caracteristicile migrației externe (reduse) a românilor din perioada comunistă. În prezent, semnificația cuvintelor „protest” şi

„abandon” nu reprezintă esența migrației externe a românilor, mai ales în cazul migrației circulatorii. Este exagerată caracterizarea emigrației definitive ca „formă a protestului total”; posibilitatea de a trăi şi a munci în alte țări nu exclude legăturile cu țara de origine, presupune revenirea periodică în țară, nu exclude revenirea definitivă la un moment dat, în condițiile în care unii sau cei mai mulți dintre cei ce revin mai târziu sunt şi cetățeni cu drepturi depline ai țării de destinație, beneficiind de dublă cetățenie. Iar actorii migrației circulatorii nu au în totalitate şi obligatoriu sentimentul abandonului. Acest punct de vedere se referă la emigranții români, fiind posibil ca în cazul migranților din alte țări, de pe alte continente, cu situații economice şi particularități culturale care-i diferențiază de europeni/români, migrația externă să fie percepută ca „protest” şi „abandon”. În mod cert, pentru români, migrația externă este o strategie de viață inovatoare, care presupune şi riscul (ca orice strategie activă de viață într-o societate modernă).

Iar pentru migranții în Uniunea Europeană, în mod sigur, se va instaura sentimentul apartenenței lor, ca indivizi, şi a României, ca țară, la spațiul Uniunii Europene unde pot circula liber, inclusiv pe piața muncii, ceea ce va face inadecvată caracterizarea emigrației ca protest şi abandon.

Lipsa tradiției de migrare externă a făcut ca, la începutul anilor ’90, românii să reprezinte mai puțin de jumătate din totalul cetățenilor români care şi-au stabilit domiciliul în alte țări (tabelul 3.9).

Tabelul 3.9

Cetățeni români care şi-au stabilit domiciliul în străinătate

- număr persoane -

Anii	Total emigranți	Din care				
		Români	Germani	Maghiari	Evrei	Alte naționalități
1991	44160	19307	15567	7494	516	1276
1992	31152	18104	8852	3523	224	449
1993	18446	8814	5945	3206	221	260
1994	17146	10146	4065	2509	177	249
1995	25675	18706	2906	3608	131	324
1996	21526	16767	2315	2105	191	148
1997	19945	16883	1273	1459	136	194
1998	17536	15202	776	1217	198	144
1999	12594	11283	390	696	111	114
2000	14753	13438	374	788	66	87
2001	9921	9023	143	647	72	36
2002	8154	7465	67	489	28	105
2003	10673	9886	20	661	24	82
2004	13082	11890	36	1062	36	58

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 1996-2005.*

Pe măsură ce românii au luat cunoştință cu şomajul şi scăderea drastică a veniturilor, a apărut şi s-a extins migrația externă definitivă sau temporară, legală sau ilegală. Ponderea românilor care şi-au stabilit (legal) domiciliul în străinătate a

ajuns în anul 2004 la 90,9% din totalul cetățenilor români care şi-au stabilit domiciliul în străinătate. Concomitent, a scăzut ponderea etnicilor germani, maghiari, evrei şi de alte naționalități care au părăsit definitiv România.

În totalul cetățenilor români care şi-au stabilit domiciliul în străinătate, ponderea cea mai mare o au persoanele cu vârsta cuprinsă între 26 şi 40 de ani (tabelul 3.10).

Tabelul 3.10

Cetățeni români care şi-au stabilit domiciliul în străinătate, pe grupe de vârstă

- % -

Anii	Total emigranți	Din care					
		Sub 18 ani	18-25 ani	26-40 ani	41-50 ani	51-60 ani	61 ani şi peste
1995	100,0	20,0	16,3	42,4	10,9	4,8	5,6
1996	100,0	19,5	16,0	38,8	12,5	6,2	7,0
1997	100,0	20,8	12,8	40,6	12,5	5,7	7,6
1998	100,0	36,3	10,2	30,8	9,6	4,9	8,2
1999	100,0	34,0	10,8	33,7	9,8	5,3	6,4
2000	100,0	29,6	10,3	38,7	10,5	4,5	6,4
2001	100,0	28,8	9,5	40,5	10,2	4,3	6,7
2002	100,0	15,1	12,6	48,8	11,2	5,1	7,2
2003	100,0	15,7	13,4	51,0	10,9	4,2	4,8
2004	100,0	10,8	14,8	54,8	10,8	4,4	4,4

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 1996-2005.*

Din perspectiva problematicii populației feminine, structura pe sexe a cetățenilor români care şi-au stabilit domiciliul în străinătate indică, în genere, o pondere mai mare a persoanelor de sex femeiesc, pondere care a crescut în anii 2003 şi 2004 (tabelul 3.11).

Tabelul 3.11

Cetățeni români care şi-au stabilit domiciliul în străinătate, pe sexe

Anii	Total emigranți		Din care			
	Număr	%	Bărbați		Femei	
			Număr	%	Număr	%
1997	19945	100,0	9423	47,2	10522	52,8
1998	17536	100,0	8460	48,2	9076	51,8
1999	12594	100,0	5858	46,5	6736	53,5
2000	14753	100,0	6798	46,1	7955	53,9
2001	9921	100,0	5011	50,5	4910	49,5
2002	8154	100,0	3700	45,4	4454	54,6
2003	10673	100,0	4413	41,3	6260	58,7
2004	13082	100,0	4934	37,7	8148	62,3

***Sursa**:* Anuarul statistic al României*, 1996-2005.*

Ponderea mai mare a persoanelor de sex femeiesc în totalul cetățenilor români care şi-au stabilit domiciliul în străinătate contrazice într-o oarecare măsură estimările unor cercetători cu privire la intențiile de migrare, respectiv acestea concentrându-se pe persoane tinere, bărbați şi locuitori ai marilor oraşe (Bogdan Voicu).

Ceea ce trebuie reținut este faptul că **persoanele de sex femeiesc participă independent la fenomenul migrației externe, ca expresie a adaptării şi emancipării populației feminine.**

La aceste date se adaugă fenomenul migrației circulatorii (care pentru unii indivizi poate deveni definitivă) la care participă şi femeile.

Dat fiind faptul că migrația circulatorie se desfăşoară deseori (uneori) ilegal, nu dispunem de date precise care să spună, cel puțin, care este participarea femeilor. Participarea (uneori mai mare comparativ cu bărbații) femeilor nu poate fi încă explicată atât timp cât lipsesc investigațiile în acest sens şi care ar fi un demers dificil şi de lungă durată; totuşi, unele informații pot fi obținute prin discuții cu membrii familiei sau chiar cu persoane participante la migrație. Unele informații pe care le-am obținut în acest mod contrazic afirmația, într-o oarecare măsură superficială, conform căreia participarea femeilor la migrație este motivată deseori de căsătorie (pleacă pentru căsătorie deja aranjată sau pentru demersuri în acest sens).

Investigațiile pe care le-am întreprins (discuții la o agenție matrimonială, discuții cu părinții unor fete plecate definitiv sau temporar în alte țări, precum şi discuții cu persoane de sex bărbătesc şi de sex femeiesc plecate în Canada) au relevat câteva probleme care atrag atenția şi care în mare măsură contrazic abordarea simplistă a motivației emigrării pentru/prin căsătorie pentru persoanele de sex femeiesc:

- Discuția la agenția matrimonială (specializată exclusiv în medierea unor relații în vederea căsătoriei între cetățeni români şi cetățeni străini) a scos la iveală faptul că s-au diminuat drastic căsătoriile mijlocite prin agenție; principala motivație este faptul că bărbații din alte țări, dar mai ales din Italia au pornit în demersul de a se căsători cu românce de la premisa că femeile din România sunt sărace şi, prin urmare, se mulțumesc cu puțin; în consecință, persoanele de sex femeiesc care s-au deplasat în Italia pentru o şedere de cunoaştere au fost puse în situații umilitoare şi unele s-au întors în România, altele au rămas ilegal în Italia pentru a-şi găsi un loc de muncă.
- Discuțiile cu părinții unor fete plecate în diferite țări europene cu obiectivul principal de a se căsători au arătat că ele nu şi-au putut atinge acest obiectiv pentru că **diferențele culturale** şi **percepția** bărbaților din multe țări europene **asupra femeilor din est în general, inclusiv din România, în contextul unei anumite nemulțumiri față de imigranții din est, nu permit stabilirea unor relații care pot duce la căsătorie**.

În cele două situații amintite, persoanele de sex femeiesc erau de cele mai multe ori absolvente de liceu sau şcoli profesionale, mai rar absolvente numai de gimnaziu.

- Discuțiile din Canada, provincia Quebec, cu persoane de sex bărbătesc şi de sex femeiesc cu vârste până la 35–37 de ani, cu studii superioare şi stabiliți în mod legal în Canada au scos la iveală situații mai puțin cunoscute şi/sau ignorate de cercetători.

Persoanele de sex bărbătesc necăsătorite, cu studii superioare şi care au emigrat legal au două obiective pentru viața în Canada: construirea unei cariere profesionale şi căsătoria. Imediat după ce pun bazele unui început de carieră profesională, cei mai mulți bărbați români sunt interesați de o căsătorie cu o „băştinaşă", respingând categoric ideea căsătoriei cu o româncă. Numai o minoritate rămâne ataşată ideii de căsătorie cu o româncă, eventual din România. Căsătoria cu o „băştinaşă" asigură integrarea mai uşor în societatea canadiană (din Quebec), cu avantaje de ordin material şi prin relațiile sociale. Acest obiectiv se dovedeşte dificil de realizat datorită mai multor cauze:

- o anumită incompatibilitate culturală pentru că noul sosit (chiar dacă se află de 1–3 ani în Canada) încă nu a asimilat din punct de vedere cultural societatea în care trăieşte;
- noul sosit, fie el şi bărbat, nu prezintă suficiente garanții că va fi un individ de succes;
- noul sosit nu prezintă garanții în ceea ce priveşte onestitatea dorinței de căsătorie.

O situație asemănătoare se întâlneşte şi la persoanele de sex femeiesc, necăsătorite, cu studii superioare şi care au emigrat legal în Canada (Quebec); deosebirea față de bărbați constă în faptul că, în comparație cu aceştia, femeile ştiu mai bine că, în general, o căsătorie nu se realizează uşor în condițiile în care există nişte cerințe şi un nivel ridicat al aspirațiilor; prin condiția de femeie sunt mai pregătite să persevereze, să aştepte şi chiar să nu reuşească.

3.3. Stiluri de viață

În ciuda unei aparente accesibilități a analizei stilului de viață, acesta este, în general, un subiect complex şi relativ dificil de abordat. Complexitatea şi dificultatea abordării încep încă de la definirea stilului de viață. În fapt, stilul de viață a fost abordat în mai multe modalități.

- Una din modalitățile de cercetare a stilului de viață este prin **măsurarea consumului**. Agnes Utasi a luat în considerare 9 sfere de consum, determinând pentru fiecare în parte frecvența/intensitatea consumului. Sferele de consum avute în vedere sunt consumul intelectual, consumul destinat recreerii, condițiile de locuit, mediul civilizator/cultural bazat pe obiecte, căminul, consumul casnic, obiceiuri familiale, relații intrafamiliale, activitate economică secundară. Din prelucrarea informațiilor au rezultat stilul de viață elitist, stilul de viață intelectual, stilul de viață orientat spre familie.
- O altă modalitate de abordare a stilului de viață are în vedere **mentalitățile**, în acest sens persoanele intervievate trebuind să răspundă la întrebările „ce fac?", „ce gândesc?", „ce doresc?" şi „la ce visează?". Dintr-o astfel de abor-

dare au rezultat 14 stiluri de viață, care au la bază 5 tipuri de mentalități, respectiv materialistă, egocentrică, rigoristă, mentalitatea demotivaților social şi mentalitatea activistă. Mentalitatea materialistă se regăseşte în trei stiluri: utilitarişti, expectativişti şi exemplari. Mentalitatea egocentristă se regăseşte în alte trei stiluri: vigilenți, defensivi şi ostentativi. Mentalitatea rigoristă se regăseşte în stilurile responsabililor, conservatorilor şi moralizatorilor. Mentalitatea demotivaților sociali este regăsită la profitori, diletanți şi anarhişti. Iar mentalitatea activistă se regăseşte în stilurile „întreprinzători" şi „militanți".

- Din cercetarea stilurilor de viață prin relația cu **valorile** (prin valori înțelegând totalitatea credințelor, opiniilor, speranțelor, temerilor, prejudecăților, dorințelor şi aspirațiilor care determină comportamentul unei persoane) au rezultat patru categorii de populație: 1) categoria orientată spre nevoi, la care există stilul de viață al supraviețuitorului şi stilul de viață al susținătorului; 2) categoria orientată spre exterior, la care s-au identificat stilul de viață „apartenent", stilul de viață „emulator" şi stilul de viață orientat după succes; 3) categoria orientată spre sine, cu trei stiluri de viață, respectiv stilul „eu sunt eu însumi", stilul de viață experimental şi stilul de viață orientat social; 4) categoria mixtă (cu perspectivă dublă, interioară şi exterioară) cu un singur stil de viață, respectiv stilul de viață integrator.
- Abordarea stilurilor de viață prin analiza **comportamentelor** se realizează în jurul a două probleme: **implicarea ideologică** şi **gradul de identificare cu colegiul unde învață** (cercetarea fiind realizată pe un eşantion de studenți).
- Identificarea stilurilor de viață prin cercetarea **calității vieții,** a cărei paradigmă îmbină perspectivele obiectiv-subiectiv şi cantitativ-calitativ, respectiv compararea stării de fapt cu starea subiectivă exprimată prin percepții şi evaluări, precum şi compararea autoevaluării cu evaluările existente (ICCV – Ioan Mărginean).
- Abordarea stilului de viață din perspectiva **relațiilor interumane**; pornind de la premisa că relațiile interumane se situează la intersecția dintre individ şi colectivitate, organizarea şi structura lor fiind influențate de logica ambelor sisteme, se ajunge la concluzia că relațiile interpersonale cristalizează şi modelează stilul de viață al fiecăruia.
- Stilul de viață în relație cu **timpul liber** şi/sau în relație cu **turismul** (considerat ca modalitate de petrecere a timpului liber sau ca formă de migrație).
- Preocuparea pentru **dimensiunea ecologică** a existenței, în corelație cu preocuparea pentru **starea de sănătate**, a generat stilul de viață sănătos (ecologic).

Aceste câteva exemple de cercetare a stilului de viață ilustrează multitudinea perspectivelor din care acesta poate fi abordat. În egală măsură, aceste exemple evidențiază şi o anumită imprecizie a termenului „stil de viață".

„Stilul de viață deschide o perspectivă relativ diferită de cea a modului de viață. El este asociat cu două idei distincte: aceea de principiu organizator intern, profil al vieții unei persoane ca grup şi aceea de opțiune" (Cătălin Zamfir). Sursele „principiului organizator intern al vieții" pot fi un tip de personalitate, o strategie de viață, un pattern generat de anumite condiții sociale şi care influențează profund toate componentele vieții, precum şi tipuri de realizare a diferitelor activități care compun viața. Diferitele definiții date stilului de viață îl asociază cu preferințe, comportamente şi mai ales cu **opțiuni, alegeri**. Unii autori accentuează latura subiectivă, opțiunea individului, în timp ce alți autori plasează subiectivitatea, individul în condițiile date, într-o relativă autonomie față de exterior şi obiectiv, dar fără a înlătura contribuția acestora (exterior şi obiectiv) la formarea stilului de viață.

Stilul de viață în relația cu **habitusul** (P. Bourdieu) poate fi o altă abordare posibilă a acestuia; habitusul este o **predispoziție** adânc înrădăcinată, care îi ajută pe indivizi să navigheze în viața socială într-un mod nonconştient şi non-rațional; habitusul este o **experiență** rezultată dintr-o poziție particulară în spațiul social; habitusul este constituit din **comportamentele** fundamentale, relativ stabile, rezultate din învățarea respectării normelor în însăşi practica existenței sociale şi care relevă modul de a fi al unei persoane sau colectivități. Habitusul unui individ începe să se formeze în copilărie, pe măsură ce se însuşeşte poziția „obiectivă" a familiei în spațiul social („origini de clasă"). Habitusul leagă motivele individuale de structura socială. Habitusul transpune caracteristicile unei poziții sociale într-un stil de viață.

Stilul de viață poate fi abordat şi prin raportare la **status şi rol**; relația stil de viață-rol (comportament aşteptat din partea unei persoane care deține un anumit status) pleacă de la aserțiunea că nu toate aşteptările legate de rol sunt la fel de imperioase, unele fiind chiar facultative, cu acestea corelându-se stilul de viață. În relația stil de viață-rol-status intervin şi valorile; fiecărei poziții sociale îi corespunde un sistem de valori, acestea trebuind să se regăsească în comportamentul aşteptat din partea celor aflați pe fiecare poziție socială. Stilul de viață al fiecărei persoane este strategia acesteia de a adopta o conduită care să realizeze o armonie sau un compromis acceptabil între valorile proprii poziției sociale şi sistemul propriu de valori, încadrându-se însă în aşteptările poziției sociale.

Pentru populația feminină, stilul de viață poate fi abordat în multiple modalități, dar întotdeauna trebuie avut în vedere rolul de femeie, respectiv comportamentul aşteptat corespunzător acestui rol. Rolul de femeie (de persoană de gen feminin) dobândeşte particularități în funcție de societate, de clasă socială, grup sau categorie, ocupație, profesie, nivel educațional, vârstă, mediu de rezidență.

În analiza de față vom prezenta **profilul timpului liber, ca dimensiune importantă a stilului de viață**, aşa cum a rezultat din cercetarea *Diagnoza calității vieții*, realizată în ICCV sub coordonarea prof. Ioan Mărginean.

În anul 2006, din cercetarea *Diagnoza calității vieții* a rezultat că preocupările dese de timp liber pe care le are peste 10% din subeşantionul feminin sunt, în ordine descrescătoare:

Tabelul 3.12

- % -

1. vizionarea emisiunilor de televiziune	52,9
2. frecventarea bisericii	38,9
3. citirea ziarelor şi a revistelor	31,1
4. întâlniri, petreceri cu rude, prieteni	22,4
5. lectură (literatură)	17,6

Comparativ, preocupările dese de timp liber pe care le are peste 10% din subeşantionul masculin sunt, în ordine descrescătoare:

Tabelul 3.13

- % -

1. vizionarea emisiunilor de televiziune	51,6
2. citirea ziarelor şi a revistelor	30,7
3. întâlniri, petreceri cu rude, prieteni	25,4
4. frecventarea bisericii	19,7
5. fac sport	11,8
6. lectură (literatură)	10,2

Populația feminină se diferențiază de populația masculină prin frecventarea bisericii într-o măsură mai mare, prin preocuparea pentru lectură, de asemenea, într-o măsură mai mare şi printr-o preocupare mai redusă pentru a face sport. Celelalte preocupări dese de timp liber luate în considerație, respectiv cinematograful, spectacolele (teatru, concerte) şi excursiile la sfârşit de săptămână nu constituie preocupări semnificative de timp liber nici la populația feminină, nici la populația masculină (tabelul 3.14). Explicația privind conținutul acestor preocupări se poate regăsi în inexistența unor săli de cinematograf şi de spectacole mai ales în oraşele mici şi în mediul rural, precum şi în cheltuielile pe care le presupun aceste preocupări.

Tabelul 3.14

Preocupări dese de timp liber

- % -

	Persoane de gen:	
	feminin	masculin
vizionare emisiuni de televiziune	52,9	51,6
lectură (literatură)	17,6	10,2
citesc ziare, reviste	31,1	30,7
merg la cinematograf	0,7	0,7
merg la spectacole (teatru, concert)	2,6	2,6
întâlniri, petreceri cu rude, prieteni	22,4	25,4
excursii la sfârşit de săptămână	3,8	5,9
fac sport	5,8	11,8
frecventează biserica	38,9	19,7

***Sursa**:* Diagnoza calității vieții*, coord. Ioan Mărginean, ICCV, 2006.*

Populația feminină se diferențiază de populația masculină şi printr-un grad de mulțumire mai redus față de modul de petrecere a timpului liber (tabelul 3.15).

Tabelul 3.15

Cât de mulțumit sunteți de modul de petrecere a timpului liber?

- % -

	Bărbați	Femei
- foarte nemulțumit	3,1	7,0
- nemulțumit	23,9	19,0
- nici nemulțumit, nici mulțumit	22,9	28,1
- mulțumit	45,0	41,5
- foarte mulțumit	4,0	3,5

***Sursa**:* Diagnoza calității vieții*, coord. Ioan Mărginean, ICCV, 2006.*

În ceea ce priveşte modul în care au evoluat principalele preocupări de timp liber după 1992, luate în considerație în cercetarea *Diagnoza calității vieții*, se constată următoarele:

- Preocuparea frecventă pentru lectură a înregistrat o scădere semnificativă atât la populația feminină, cât şi la populația masculină, chiar dacă populația feminină rămâne preocupată mai mult de lectură în timpul liber comparativ cu populația masculină.

Tabelul 3.16

Preocuparea frecventă (des) pentru lectură

- % -

Anii	Bărbați	Femei
1994	26,2	31,5
1997	16,5	21,1
1998	16,2	18,5
1999	13,1	17,2
2003	16,6	18,6
2006	10,2	17,6

***Sursa**:* Diagnoza calității vieții*, coord. Ioan Mărginean, ICCV.*

- Frecventarea des a bisericii a crescut semnificativ la populația feminină, în timp ce la populația masculină a crescut în mică măsură.

Tabelul 3.17

Frecventarea des a bisericii

- % -

Anii	Bărbați	Femei
1992	16,3	27,1
1994	17,4	30,0
1997	16,8	33,2
1998	16,6	30,2
1999	18,2	33,2
2003	23,7	39,0
2006	19,7	38,9

***Sursa**:* Diagnoza calității vieții*, coord. Ioan Mărginean, ICCV.*

- Preocuparea pentru citirea frecventă a ziarelor şi a revistelor o regăsim începând cu anul 1997 în proporție de 28-31% la populația feminină, dar, în mod cert, a scăzut la populația masculină.

Concomitent, întâlnirile şi petrecerile cu rude şi/sau prieteni în timpul liber, după o perioadă de scădere a prezenței lor, se pare că revin în preocupările a cca un sfert din populația masculină şi ceva mai puțin la populația feminină. Este nevoie însă ca cercetările ulterioare să infirme/confirme această tendință.

Tabelul 3.18

Întâlniri, petreceri, citirea ziarelor şi a revistelor – ca preocupări frecvente (dese) de timp liber

- % -

	Citirea ziarelor şi revistelor		Întâlniri, petreceri	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
1992	46,9	34,8	27,9	18,8
1994	44,5	40,8	18,2	15,6
1997	41,4	30,5	17,9	14,4
1998	37,4	27,6	15,0	12,8
1999	29,5	28,8	18,4	12,2
2003	32,7	28,6	23,7	17,7
2006	30,7	31,1	25,4	22,4

***Sursa**:* Diagnoza calității vieții*, coord. Ioan Mărginean, ICCV.*

Preocuparea pentru vizionarea programelor de televiziune nu are un trend clar în anii în care s-a făcut cercetarea; rămâne cert faptul că această preocupare nu a diferențiat în anul 2006 populația feminină de populația masculină.

Această sumară trecere în revistă a preocupărilor de timp liber (ca dimensiune importantă a stilului de viață) a scos în evidență unele particularități ale populației feminine. O aprofundare a acestei cercetări, în contextul stilului de viață, ar putea completa particularitățile.

3.4. Sunt femeile mulțumite de viața lor?

Răspunsul poate fi dat cu ajutorul rezultatelor cercetării *Diagnoza calității vieții*, 2006, coord. Ioan Mărginean.

- Femeile sunt mai puțin mulțumite decât bărbații în ceea ce priveşte viața de zi cu zi, chiar dacă diferențele nu sunt foarte mari: 37% dintre femei sunt „mulțumite" şi „foarte mulțumite" în timp ce 40% dintre bărbați sunt „mulțumiți" şi „foarte mulțumiți"; starea de „nici mulțumit, nici nemulțumit" are o pondere mai mare la femei (36% față de 31% la bărbați).
- Analizând numai **subeşantionul de persoane de sex femeiesc,** apar diferențe semnificative în funcție de ocupație, pregătire şcolară, domiciliu şi starea civilă.

Tabelul 3.19

Cât de mulțumiți sunteți de viața de zi cu zi?

	Femei	Bărbați
Foarte nemulțumit	6,5	6,4
Nemulțumit	20,8	22,3
Nici nemulțumit, nici mulțumit	35,5	30,8
Mulțumit	35,1	36,6
Foarte mulțumit	2,1	3,5

***Sursa**:* Diagnoza calității vieții*, 2006.*

O stare de nemulțumire mai mare față de viața de zi cu zi se înregistrează la persoanele de sex femeiesc care lucrează în agricultură, care sunt casnice şi pensionare, care au un nivel de pregătire şcolară mai scăzut, care domiciliază în mediul rural şi care sunt văduve.

Tabelul 3.20

Cât de mulțumiți sunteți de viața de zi cu zi?

	Foarte nemulțumite şi nemulțumite	Nici nemulțumite, nici mulțumite	Foarte mulțumite şi mulțumite
Ocupația			
Agricultor	38,0	32,9	29,1
Muncitor	21,7	37,8	40,5
Tehnician, maistru, funcționar	8,5	48,9	42,6
Ocupații cu studii superioare	11,3	30,2	58,5
Elev, student	12,0	39,3	48,5
Pensionar	31,2	36,6	32,2
Casnică	29,1	34,2	36,7
Pregătirea şcolară			
Fără şcoală	53,4	40,0	6,6
Şcoală generală neterminată	42,2	29,6	28,2
Şcoală generală (7–8 clase)	27,8	33,8	38,4
Şcoală profesională	30,1	38,4	31,5
Liceu	20,4	40,2	39,4
Şcoală postliceală	25,6	25,6	48,8
Studii superioare	11,1	37,5	51,4
Domiciliul			
Rural	31,3	39,7	29,0
Urban	24,0	32,4	43,6
Starea civilă			
Necăsătorită	9,2	38,5	52,3
Căsătorită	25,7	37,8	36,5
Divorțată	22,2	51,9	25,9
Văduvă	46,9	22,4	30,7

***Sursa**:* Diagnoza calității vieții*, 2006.*

Segmentele nemulțumite într-o măsură mai mare **sunt cele care lucrează în agricultură**, unde condițiile de muncă sunt mai grele (mai ales pentru femei), iar veniturile sunt mici, **pensionarele** care au venituri mici, ca cei mai mulți dintre pensionari în general, dar şi pentru faptul că multe femei au avut servicii mai prost plătite comparativ cu bărbații, cele **fără şcoală sau cu şcoală generală neterminată** care nu-şi pot găsi un loc de muncă cu un salariu mulțumitor sau nu îşi pot găsi deloc un loc de muncă, **casnicele** lipsite de venituri proprii şi care depind financiar de soți sau de alți membri ai familiei (copii în mod deosebit).

Concomitent, din cercetarea *Diagnoza calității vieții*, a rezultat că sunt mulțumite într-o măsură mai mare persoanele de sex femeiesc care au ocupații ce presupun studii superioare, care au şcoală postliceală şi ocupații corespunzătoare, tinerele eleve şi studente, precum şi cele care domiciliază în mediul urban. Ocupațiile cu studii superioare măresc şansele de acces pe piața muncii (la nevoie, cu studii superioare pot fi ocupate temporar şi posturi ce presupun studii medii), presupun de cele mai multe ori condiții de muncă bune şi pot oferi şi şanse economice. Mediul urban oferă mai multe oportunități pentru găsirea unui loc de muncă, pentru venituri mai mari, condiții de locuit mai bune şi oportunități sporite de relaxare în afara domiciliului, comparativ cu mediul rural.

Corelația dintre starea civilă şi mulțumirea/nemulțumirea față de viața de zi cu zi arată că la persoanele necăsătorite predomină cele „foarte mulțumite şi mulțumite" (52,3%), la persoanele divorțate predomină cele „nici nemulțumite, nici mulțumite" (51,9%), iar la văduve predomină cele „foarte nemulțumite şi nemulțumite" (46,9%). Pentru explicația acestei situații este necesar să se țină seama de cel puțin următoarele considerente:

- la văduve, starea de nemulțumire poate fi amplificată de lipsa partenerului din perspectiva sprijinului financiar şi de orice altă natură pe care acesta îl oferea;
- la persoanele de sex femeiesc divorțate, o anumită insatisfacție față de viața de zi cu zi se datorează şi perceperii divorțului ca un eşec, cu consecințe uneori şi în plan economic;
- starea de „foarte mulțumită şi mulțumită" în proporție de 52% la persoanele necăsătorite se poate datora atât vârstei tinere (care are alte surse de satisfacție, începând cu tinerețea însăşi), cât şi faptului că o căsătorie nu este garantul mulțumirii în general, ea presupunând uneori insatisfacții şi neînțelegeri în familie.

Spre deosebire de percepția generală, oarecum difuză, asupra vieții în general şi a mulțumirii față de aceasta, percepția secvențială introduce nuanțe asupra surselor de mulțumire/nemulțumire şi asupra diferențelor dintre femei şi bărbați.

Din cercetarea *Diagnoza calității vieții* rezultă că **viața de familie** este principala sursă de mulțumire atât pentru femei, cât şi pentru bărbați (circa 80% sunt „mulțumiți" şi „foarte mulțumiți").

Mulțumirea față de **profesie** nu diferențiază femeile şi bărbații, dar există într-o măsură mai mică comparativ cu mulțumirea față de viața de familie: circa 60% sunt „mulțumiți" şi „foarte mulțumiți".

Tabelul 3.21

Cât de mulțumiți sunteți de…?

– % –

	Foarte nemulțumit	Nemulțumit	Nici nemulțumit, nici mulțumit	Mulțumit	Foarte mulțumit
Profesie					
Femei	4,7	11,3	23,9	48,8	11,3
Bărbați	3,7	13,8	21,9	50,2	10,4
Locul de muncă					
Femei	5,0	10,4	21,4	53,2	10,0
Bărbați	3,2	15,8	25,3	49,0	6,7
Veniturile obținute personal					
Femei	10,6	27,4	14,7	15,7	0,9
Bărbați	12,1	24,9	20,1	23,8	1,6
Viața de familie					
Femei	1,6	3,7	8,0	56,9	22,5
Bărbați	1,1	1,8	7,3	58,7	21,6
Ceea ce au realizat în viață					
Femei	1,0	11,2	17,1	61,3	8,9
Bărbați	3,3	14,1	20,1	52,7	8,8

***Sursa**:* Diagnoza calității vieții*, 2006.*

Mulțumirea față de **locul de muncă** îi diferențiază pe femei şi bărbați (63% dintre femei sunt „mulțumite” şi „foarte mulțumite”, în timp ce bărbații sunt „mulțumiți” şi „foarte mulțumiți” în proporție de 58%); diferența nu cred că poate fi explicată prin aceea că femeile au locuri de muncă mai bune comparativ cu bărbații, ci prin faptul că femeile se mulțumesc doar că au un loc de muncă.

Veniturile obținute personal sunt sursă de nemulțumire (37–38% dintre bărbați şi femei sunt „foarte nemulțumiți” şi „nemulțumiți”) atât pentru bărbați, cât şi pentru femei; îi diferențiază numai proporția celor mulțumiți, mică în general şi mai mică la femei comparativ cu bărbații, expresia faptului că femeile ocupă locuri de muncă plătite mai puțin comparativ cu bărbații.

Sentimentul de mulțumire față de ceea ce au realizat până acum în viață se regăseşte la femei într-o proporție mai mare comparativ cu bărbații: 70% față de 62% la bărbați. Probabil sentimentul de mulțumire față de ceea ce au realizat până acum în viață rezultă la femei din mai multe direcții, o contribuție importantă aducându-şi maternitatea şi copiii.

Cred că referitor la populația feminină din România pot fi reținute următoarele concluzii:

- populația feminină a cunoscut mai multe etape de modernizare, comunismul fiind prima etapă de modernizare masivă şi rapidă, de adaptare într-un timp relativ scurt la noul context social, economic şi cultural;
- în procesul de modernizare şi emancipare a femeii nu trebuie exagerată valorizarea negativă excesivă a spațiului privat; problema reală este

uşurarea vieții femeii în spațiul privat, încurajarea ieşirii femeii în spațiul public şi a participării bărbatului la activitățile specifice spațiului privat;

- în procesul de modernizare, atunci când aceasta are loc în contextul unor transformări profunde şi rapide – cum este cazul postcomunismului – unele segmente de populație feminină (ca şi de populație masculină) eşuează, putând să se producă chiar şi degradarea identității feminine; fenomenul nu este însă valabil pentru toată populația feminină;
- în ciuda unui proces amplu de modernizare şi emancipare, coexistă în societate elemente tradiționaliste privitoare la femei.

Bibliografie

BATÂR, Dumitru, *Roluri conjugale, mijloc de manifestare a modelului cultural în comportamentul familiilor tinere*, în „Starea societății româneşti după 10 ani de tranziție", coordonatori Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, Editura Expert, Bucureşti, 2000.

BATÂR, Dumitru, *Modele culturale în familia românească. Tradiții şi actualitate în familiile tinere*, Editura Universității „Lucian Blaga", Sibiu, 2001.

BRĂDĂȚAN, Cristina, *Sisteme de familii în țările est-europene*, „Sociologie românească", nr. 1-4/2001.

BUDDE, Gunilla-Friederik, *Menajera*, în „Omul secolului al XIX-lea", coordonatori Ute Frevert, H.-G. Haupt, Editura Polirom, 2002.

CĂRȚÂNĂ, Corneliu, *Tendințe în evoluția familiei în România*, „Sociologie românească", nr. 5/2004.

CIOBANU, Ruxandra, *Migrația internațională şi schimbarea comunitară ca strategie de viață*, „Sociologie românească", vol. II, nr. 2/2004.

CIUPERCĂ, Cristian, *Modificarea rolurilor în cuplul contemporan*, „Sociologie românească", nr. 4/1999.

DE GIORGIO, Michela, *Credincioasa*, în „Omul secolului al XIX-lea", coordonatori Ute-Frevert, H.-G. Haupt, Editura Polirom, 2002.

DINULESCU, Victor; POSTILL, Kyoko; HALUS, Radu (coordonatori), *Femeile şi bărbații în România*, Comisia Națională pentru Statistică, UNDP, 2000.

FONG, S. Monica, *România: problemele femeilor în perioada de tranziție*, Departamentul de Politică Socială şi Sărăcie al Băncii Mondiale, martie 1996.

GAL, Denizia, *Determinanți, finalități şi contexte sociale ale educației şcolare*, în „Starea societății româneşti după 10 ani de tranziție", coordonatori Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, Editura Expert, 2000.

GHEBREA, Georgeta; TESSIER, Roger, *Cuplul şi familia românească: menținerea precară a familiei tradiționale*, „Sociologie românească", nr. 5/1994.

GHEBREA, Georgeta; TĂTĂRÂM, Maria Elena; CREȚAN, Ioana, *Politici de gen în România*, Editura Nemira, 2005.

GIRARD, Alain, *Alegerea soțului - fenomen social,* în „Sociologia franceză contemporană", coordonatori Ion Aluaş, Ion Drăgan, Editura Politică, Bucureşti, 1971.

GODINEAU, Dominique, *Femeia*, în „Omul luminilor", coordonator Michel Vovelle, Editura Polirom, 2000.

GRUNBERG, Laura; MIROIU, Mihaela, *Gen şi educație*, Societatea de Analize Feministe AnA, Bucureşti, 1997.

HELD, David; MCGREW, Anthony; GOLDBLATT, David; PERRATON, Jonathan, *Transformări globale. Politică, economie şi cultură*, Editura Polirom, 2004.

HUERKAMP, Claudia, *Învățătoarea*, în „Omul secolului al XIX-lea”, coordonatori Ute Frevert, H.-G. Haupt, Editura Polirom, 2002.
KING, L. Margaret, *Femeia Renaşterii*, în „Omul Renaşterii”, coordonator Eugenio Garin, Editura Polirom, 2000.
KLAPISCH-ZUBER, Cristian, *Femeile şi familia*, în „Omul medieval”, coordonator Jacqnes Le Goff, Editura Polirom, 1999.
LARIONESCU, Maria, *Familia - primatul ordinii morale*, „Sociologie românească”, nr. 5/1994.
LĂZĂROIU, Sebastian, *Trafic de femei - o perspectivă sociologică*, „Sociologie românească”, nr. 2/2000.
LERNER, M. Richard; HILTSCH, F. David, *Human Development: A Life Span Perspective*, McGraw-Hill Bock Company, 1983.
LORTON, W. John; LORTON, L., Eveleen, *Human Development through the Lifespan*, Bookes Cole Publishing Company, Monterey, California, 1984.
MIROIU, Mihaela, *Oportunități inegale în educație*, în „Învățământul românesc azi”, Codiță Cornel, Ivan Gabriela, Miroiu Adrian, Miroiu Mihaela, Pasti Vladimir, Editura Polirom, Iaşi, 1998.
MOROIANU ZLĂTESCU, Irina; ŞERBĂNESCU, Rodica (coordonatori), *Drepturile femeii. Egalitate şi parteneriat*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, 1997.
NICOLESCU, Mădălina*, Cine suntem noi? Despre identitatea femeilor din România modernă*, Editura Anima, Bucureşti, 1996.
NIEHUSS, Merith, *Gospodina*, în „Omul secolului XX”, coordonatori Ute Frevert, H-G. Hampt, Editura Polirom, 2002.
POP, Lucian; VOICU, Bogdan, *Grupuri de risc şi cauze ale neparticipării şcolare*, în „Starea societății româneşti după 10 ani de tranziție”, coordonatori Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, Editura Expert, 2000.
POPESCU, Marciana, *Violența intrafamilială; tendințe actuale în politicile sociale*, „Revista de cercetări sociale”, nr. 2/1998.
PRITCAN, Valentina, *Asistența socială a femeii victimizate*, în „Starea societății româneşti după 10 ani de tranziție”, coordonatori Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, Editura Expert, 2000.
RĂDULESCU, Sorin; M., BANCIU, Dan, *Violența domestică în România*, „Revista română de sociologie”, nr. 1-2/1999.
RĂDULESCU, Sorin M., *Relații extraconjugale între opțiunea personală şi judecata morală*, „Revista română de sociologie”, nr. 3-4/1998.
STĂNCULESCU, Elisabeta, *O perspectivă asupra socializării în familiile româneşti*, „Revista de cercetări sociale”, nr. 2/1996.
VOICU, Bogdan, *România postmodernă*, „Sociologie românească”, nr. 1-4/12001.
VOICU, Mălina, *Legitimitatea politicilor de suport pentru femei în societatea românească*, „Revista de cercetări sociale”, nr. 3-4/1999.
VOINEA, Maria, *Familia tânără - particularități socio-demografice în perioada de tranziție*, în „Starea societății româneşti după 10 ani de tranziție”,

coordonatori Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, Editura Expert, 2000.

VOINEA, Maria, *Restructurarea familiei: Modele alternative de viață*, „Sociologie românească", nr. 5/1999.

WALLON, Henri, *Familia şi copilul*, „Sociologia franceză contemporană", coordonatori Ion Aluaş, Ion Drăgan, Editura Politică, Bucureşti, 1971.

WELSCH, P. Harold; PISTRUI, David, *Women entrepreneurs and entreprise formation in transforming economies a Romanian perspective*, „Romanian Journal of Sociology", nr. 1/1996, Editura Academiei Române.

ZAMFIR, Elena; ZAMFIR, Cătălin, *Situația femeii în România*, Editura Expert, 2001.

ZAMFIR, Elena; ZAMFIR, Cătălin; DAN, Adrian-Nicolae; CACE, Sorin, *Politici de suport pentru femei*, „Politici sociale în România", coordonator Cătălin Zamfir, Editura Expert, 1999.

ZANDER VANDER, W. James, *Human Development*, McGraw-Hill, Inc., 1993.

Barometrul de gen, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.

Femeile şi Puterea, Cartea afirmării femeilor în viața politică şi publică, Editura 100 + 1 Gramar, Bucureşti, 2000.

Gen şi politică, Femeile în România din viața publică, coord. Liliana Popescu, PNUD, 1999, Bucureşti.

Psihopedagogia copilului, nr. 4/2005, Ministerul Educației şi Cercetării.

Raportul național al dezvoltării umane 1997, 1998, 1999, 2000.

Statutul femeii în România (1980-1994), Raport național, Comitetul Național Român pentru Conferința Mondială privind Condiția Femeii.

Women in Transition, UNICEF, „Regional Monitoring Raport", nr. 6/1999.